

Utvärdering av utbildningar i social- och kulturanthropologi vid svenska universitet och högskolor

Utvärdering av utbildningar i social- och kulturanthropologi vid svenska universitet och högskolor

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Utvärdering av grundutbildning i kulturvetenskap och kulturpedagogik vid svenska universitet och högskolor

Utgiven av Högskoleverket 2004

Högskoleverkets rapportserie 2004:4 R

ISSN 1400-948X

Innehåll: Högskoleverket, utvärderingsavdelningen, **Carl Sundström**

Formgivning: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: Högskoleverkets vaktmästeri, Stockholm, mars 2004

Tryckt på miljömärkt papper

Innehåll

Sammanfattning	5
Högskoleverkets beslut	7
Högskoleverkets reflektioner och slutsatser	9
Utvärderingsmodell	13
BEDÖMARGRUPPENS RAPPORT	15
Missiv	17
Utgångspunkt	19
Allmänna intryck och rekommendationer	21
Externa förutsättningar för antropologiutbildningarna	23
Antropologiutbildningen i Sverige: omfattning och karaktäristik	25
Göteborgs universitet	29
Högskolan Dalarna	31
Linköpings universitet	33
Lunds universitet	35
Stockholms universitet	37
Uppsala universitet	39
Tre utmärkande drag	41
Hierarkisk	41
Autonom	43
Informell	45
Tre utmaningar	49
Genomströmning	49
Generationsskifte	52
Studenter i en förändringstid	52
Internationalisering av svensk antropologi och tre internationella jämförelser	55
Svensk antropologi jämförd med norsk	56
Svensk antropologi jämförd med dansk	58
Svensk antropologi jämförd med brittisk	60

Sammanfattning

Denna rapport redovisar resultatet av den utvärdering av grund- och forskarutbildning i social- och kulturanthropologi som Höskoleverket genomfört 2003. Utvärderingen utgör en del av den granskning av samtliga utbildningar som leder till generella examina och yrkesexamina som Höskoleverket ska genomföra under perioden 2001–2006. Utvärderingen har gjorts av en bedömargrupp bestående av tre ämnessakkunniga, en forskar- och en grundutbildningsstudent. De ämnessakkunniga har erfarenhet från antropologiutbildningen i Danmark, Norge, Storbritannien och Sverige. Till grund för bedömningen ligger de självvärderingar som institutionerna/avdelningarna genomförde under våren 2003 och bedömargruppens platsbesök vid lärosätena under hösten 2003.

Denna rapport består av två delar: dels Höskoleverkets beslut och reflektioner, dels den externa bedömargruppens rapport. För innehållet i bedömargruppens rapport svarar bedömargruppen. Höskoleverkets beslut och reflektioner baseras på bedömargruppens rapport.

Höskoleverket konstaterar utifrån bedömargruppens rapport att utbildningen i social- och kulturanthropologi håller god kvalitet vid samtliga berörda lärosäten: grund- och forskarutbildningen vid Göteborgs universitet, Lunds universitet, Stockholms universitet och Uppsala universitet samt grundutbildningen vid Högskolan Dalarna och Linköpings universitet.

Bedömargruppen har valt att ge sin rapport en tematisk uppläggning. Enligt gruppen karakteriseras alla berörda utbildningar, i högre eller mindre grad, av tre gemensamma strukturella och organisatoriska kännetecken: skillnaden mellan forskande och undervisande lärare, utbildningarnas fria position nationellt respektive relationen mellan lärare och studenter. Bedömargruppen menar att dessa kännetecken påverkar såväl lärarnas möjlighet till kompetensutveckling som studenternas inlärningsmiljö.

Därutöver har bedömargruppen identifierat tre utmaningar som även de, mer eller mindre, gäller för samtliga utvärderade lärosäten. Utmaningarna handlar om hur man vid institutionerna/avdelningarna ska hantera ökade krav på studentgenomströmning, ett förestående generationsskifte i lärarkåren och en allt mer heterogen studentgrupp.

För de enskilda utbildningarna har bedömargruppen valt att fokusera de olika huvudutmaningar som gruppen anser att de var och en står inför.

Utifrån sin internationella erfarenhet diskuterar bedömargruppen dessutom internationalisering av svensk antropologi och jämför svensk antropologiutbildning med den i Danmark, Norge och Storbritannien.

Högskoleverkets beslut

Till rektorer vid berörda lärosäten

Utvärderingsavdelningen

Carl Sundström

BESLUT

2004-03-09

Reg.nr 643-394I-02

Utvärdering av grund- och forskarutbildning i social- och kulturanthropologi

Högskoleverket finner att grund- och forskarutbildningarna i social- och kulturanthropologi håller god kvalitet vid Uppsala universitet, Lunds universitet, Göteborgs universitet, Stockholms universitet liksom grundutbildningen vid Linköpings universitet och Högskolan Dalarna. Utvärderingen kommer att följas upp inom tre år.

Beslut i detta ärende har fattats av universitetskansler Sigbrit Franke efter föredragning av projektansvarig Carl Sundström i närvaro av avdelningschef Ragnhild Nitzler och kanslichef Lennart Ståhle.

Sigbrit Franke

Carl Sundström

Kopia:

Utbildningsdepartementet

Ledamöter i bedömagruppen

Högskoleverkets reflektioner och slutsatser

Högskoleverket tackar bedömargruppen för ett väl genomfört arbete. Resultatet av gruppens arbete presenteras i föreliggande rapport.

Bedömargruppen konstaterar att både grundutbildning och forskarutbildning i social- och kulturanthropologi håller god kvalitet. I rapporten har bedömnarna valt att fokusera ett antal generella frågeställningar som de identifierat utifrån självvärderingar och platsbesök. För de enskilda lärosätena diskuteras främst de olika huvudutmaningar som de var och en står inför. I vissa fall sammanfaller huvudutmaningarna med de generella frågeställningarna.

Det kan konstateras att huvuddelen av de gemensamma frågeställningar som bedömargruppen har identifierat är ofta förekommande i Högskoleverkets utvärderingar, särskilt karaktäristiska framstår de för de samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnesområdena. Några av dessa aspekter kan i sammanhanget kommenteras något ytterligare och Högskoleverket gör följande reflektioner utifrån bedömargruppens rapport.

Lärarsituationen

De tillsvidareanställda lärarnas vetenskapliga kompetens framhålls generellt som god. Bedömargruppen noterar dock att lärarsituationen i ämnet är något pressad, särskilt i ett par fall. Ett problem är att de fast anställda lärarna tar ut tjänstledighet för att bedriva forskning, vilket gör inslaget av doktorander och tillfälligt anställda lärare på grundutbildningsnivå, särskilt A- och B-nivå, stort. De goda resultat som utbildningarna ändå uppvisar åstadkoms genom befintliga lärares stora insats. Bedömargruppen konstaterar dock att lärarsituationen på sikt bör stabiliseras för att en god kvalitet i undervisningen ska kunna garanteras i framtiden.

Tjänstledigheter för forskning måste enligt Högskoleverkets mening planeras så att studenterna får tillgång till välkvalificerade lärare som är tillgängliga i rimlig omfattning. Bedömargruppen rekommenderar också lärosätena att de tillsvidareanställda lärarna får sammanhängande tid för forskning inom ramen för sina anställningar. Högskoleverket instämmer i denna rekommendation.

Student- och doktoranduppföljning

Antalet studenter som fortsätter på C- och D-nivå är relativt begränsat. Högskoleverket anser att det är en viktig uppgift för ämnets fortsatta utveckling att fler studenter väljer att gå vidare på högre nivåer. Som bedömargruppen framhåller, är information om arbetsmarknaden för antropologer viktig för att studenterna ska våga satsa på högre studier i ett ämne som antropologi.

Vid Göteborgs universitet, Stockholms universitet och Uppsala universitet har man nyligen i enkätundersökningar följt upp tidigare studenter, vilket är ett sätt att få dylik information. Sådana studier ger också återkoppling på uppläggning och genomförande av utbildning vilken kan användas vid revidering av kursplaner och utbildningsplanering.

Högskoleverket vill understryka vikten av att institutioner/avdelningar genomför uppföljningar av tidigare studenter och doktorander.

Samverkan

Bedömargruppen påpekar i sin rapport att både den formella och informella samverkan mellan lärosätena är begränsad. Den samverkan som finns i dag sker företrädesvis inom ramen för den årliga svenska antropologikonferensen. Ett ökat samarbete skulle kunna inverka positivt på kreativiteten framförallt i små miljöer och överhuvudtaget verka kvalitetsutvecklande. Högskoleverket stödjer bedömargruppens rekommendationer om utökad samverkan, t.ex. i form av ett nationellt ämnesråd där gemensamma frågor regelbundet kan diskuteras. Gemensamma kurser på fördjupnings- och påbyggnadsnivå inom grundutbildningen, likväl som på forskarutbildningsnivå kan ge en större dynamik i kursutbudet inom ämnet.

Studentinflytande

Bedömargruppen noterar att man vid alla institutioner/avdelningar eftersträvar en öppen och nära relation mellan lärare och studenter. Studenterna får därmed en möjlighet att genom ett informellt inflytande påverka utvecklingen. Ett problem är dock att ett informellt inflytande inte kan ersätta de formella kanalerna för studentinflytande. Högskoleverket vill understryka att det är viktigt att studenterna får en starkare formell representation, även om det kan vara svårt att rekrytera studenter till institutionsstyrelser och andra beslutande organ. Högskoleverket rekommenderar att högskolorna gemensamt med studentorganisationerna strävar efter att platserna besätts.

Forskarutbildningen

Bedömargruppen konstaterar i rapporten att forskarutbildningsreformen från 1998 inte tar hänsyn till centrala ämnesspecifika aspekter som rör den antropologiska metoden. För forskarutbildningen innebär det företrädesvis svårigheten att genomföra ett fältarbete inom ramen för fyra år.

Bedömargruppen konstaterar samtidigt att det är institutionernas/avdelningarnas ansvar att göra fältarbetet möjligt och att rutinerna för att genomföra forskarutbildningen inom utsatt tid bör skärpas. Högskoleverket vill instämma i detta. Att avhandlingsarbetet och avhandlingens omfattning måste anpassas efter den tid som står till förfogande är inte accepterat av alla.

För att doktoranderna ska kunna slutföra sin forskarutbildning inom fyra år fordras att uppläggningsen av utbildningen och kraven på avhandling är rimliga i förhållande till den anslagna tiden. Det är nödvändigt att arbetet med de individuella studieplanerna struktureras och formaliseras.

Utvärderingsmodell

Denna utvärdering omfattar de grundutbildningar i social- och kulturanthropologi som ges upp till kandidat- och magisternivåerna, samt forskarutbildningarna i social- och kulturanthropologi. Utvärderingen ingår i Högskoleverkets uppdrag att utvärdera kvaliteten i samtliga utbildningar för generella examina och yrkesexamina, inklusive forskarutbildningen, inom en sexårsperiod från och med år 2001. Bakgrunden till uppdraget beskrivs i regeringens proposition Studentinflytande och kvalitetsutveckling i högskolan (prop. 1999/2000:28).

Utvärderingens syfte

Utbildningarnas kvalitet står i centrum för utvärderingen vars huvudsakliga syften är:

- Att bidra till utbildningarnas och utbildningsanordnarnas egen kvalitetsutveckling.
- Att granska om utbildningarna svarar mot målen och bestämmelserna i högskolelag och högskoleförordning.
- Att ge information till olika intressenter, bland annat studenter, inför deras val av utbildning.

Utvärderingsprocessen och bedömaregruppen

Högskoleverket använder den kollegiala utvärderingsmodellen, peer review, som innebär att verksamheten bedöms av professionella sakkunniga kollegor. Modellen är tredelad och består av en *självvärdering*, som institutionen genomför, en *extern bedömning*, inklusive ett besök vid lärosätet för att få kompletterande information och fördjupad kunskap om utbildningen samt *återkoppling* i form av en konferens där utvärderingens resultat diskuteras med representanter för de berörda institutionerna.

De bedömare som Högskoleverket anlitar, efter förslag från de institutioner som skall utvärderas, är lärare/forskare med god ämneskunskap, vetenskapligt och professionellt anseende, pedagogisk kompetens och legitimitet inom sektorn. Dessutom ingår studenter som genomgår grund- respektive forskarutbildningarna i ämnet.

Utbildningarnas kvalitet granskas i ett helhetsperspektiv som omfattar förutsättningarna för samt genomförandet och resultaten av utbildningarna. De kvalitetsaspekter som används i utvärderingen är framtagna i samarbete med lärosätena och utgår från de mål som finns formulerade i högskolelagen (SFS 1992: 1434) och högskoleförordningen (SFS 1993: 100). Det är bedömaregruppens uppdrag är att utifrån sin sakkunskap, och de skriftliga och muntliga uppgifter som lärosätenas representanter lämnat, göra en analys av utbildningarnas kvalitet.

Bedömargruppens rapport utgör underlag för Höskoleverkets beslut om lärosätets fortsatta examensrätt.

Omfattning och avgränsning

Grundutbildning i social- och kulturanthropologi för minst kandidatexamen bedrivs vid följande sex lärosäten: Uppsala universitet, Lunds universitet, Göteborgs universitet, Stockholms universitet, Linköpings universitet, Högskolan Dalarna.

Forskarutbildning i social- och kulturanthropologi bedrivs vid följande fyra lärosäten: Uppsala universitet, Lunds universitet, Göteborgs universitet, Stockholms universitet.

Bedömargruppens rapport

Missiv

Till Högskoleverket

2004-02-13

Reg.nr 643-3941-02

Utvärdering av utbildningar i social- och kulturanthropologi vid svenska universitet och högskolor

Högskoleverket initierade i början av år 2003 en utvärdering av grund- och forskarutbildning i kultur- och socialantropologi. För utvärderingen anlätades följande bedömaregrupp:

Studera Alexandra Carlberg, Stockholms universitet

Doktorand Sverker Finnström, Uppsala universitet

Lektor Thomas Blom Hansen, University of Edinburgh

Professor Edvard Hviding, Universitetet i Bergen

Professor Aud Talle, Universitetet i Oslo, ordförande

Bedömaregruppen baseras sin bedömning på de intryck gruppen fått genom de utvärderade lärosätenas självvärderingar med bilagor samt genom platsbesök där gruppen samtalar med ledningen på fakulteten, ämnets ledning, lärare, handledare, doktorander samt studenter på olika nivåer.

Bedömare som har sin hemvist vid något av de utvärderade lärosätena har inte deltagit i bedömningen av sitt eget lärosäte.

Härmed överlämnas bedömaregruppens yttrande till Högskoleverket.

För bedömaregruppen

Aud Talle

Utgångspunkt

Denna utvärdering avser utbildningar i social- och kulturanthropologi. För enkelhetens skull används genomgående i rapporten benämningen *antropologi*. Utbildningarna bedrivs vid institutioner, avdelningar eller enheter. I rapporten används i vissa sammanhang termen *utbildningarna*, som sammanfattande benämning för dessa olika organisatoriska former.

Syftet med utvärderingen har varit att göra en kollegial bedömning av förutsättningarna för kvalitet i utbildningarna, hur utbildningarna genomförs och resultatet.

Bedömargruppen har utgått från de kvalitetsaspekter som ingår i Högskoleverkets utvärderingsmodell och som i sin tur bygger på högskolelagen och högskoleförordningen. Fokus i utvärderingen ligger på ett antal gemensamma frågeställningar, som mer eller mindre berör samtliga lärosäten, och som bedömargruppen identifierat utifrån kvalitetsaspekterna. De kvalitetsaspekter som inte berörs anses av bedömargruppen vara godtagbart uppfyllda. För de enskilda utbildningarna har bedömargruppen valt att endast diskutera de olika huvudutmaningar som gruppen anser att de var och en står inför.

Utvärderingen gäller situationen vid lärosätena år 2003. Det skriftliga underlaget för bedömningen har varit institutionernas/avdelningarnas självvärderingar, genomförda under vårterminen 2003. Dessa har inkluderat kursplaner och litteraturlistor. Som kompletterande material har bedömargruppen bitt om exempel på kursvärderingar, tentamina samt C- och D-uppsatser. Det skriftliga materialet har förtydligats och kompletterats vid bedömargruppens platsbesök på lärosätena under höstterminen 2003. Vid dessa har bedömargruppen träffat företrädare för olika nivåer på utbildningarna, från studentnivå till fakultetsnivå.

Den bild av utbildningarnas verksamhet som bedömargruppen presenterar är givetvis inte heltäckande eller objektiv. Situationen vid varje utbildning är unik. Utifrån det skriftliga underlaget och platsbesöken anser sig dock bedömargruppen ha fått en tillräckligt god uppfattning om de företeelser som den uppfattat som potentiella problem och som den valt att kommentera i rapporten.

I gruppen ingår bedömare med erfarenhet från antropologiutbildningen i Danmark, Norge, Storbritannien och Sverige. Även om detta är en utvärdering av svensk utbildning, med de förutsättningar som råder i Sverige, så avspeglar sig de internationella erfarenheterna i bedömningen.

Allmänna intryck och rekommendationer

Bedömargruppens allmänna intryck är att både grundutbildning och forskarutbildning i antropologi står sig relativt stark i Sverige. Lärarkompetensen är generellt god, om än tillgången på lärare något begränsad, och bedömargruppen har till största delen mötts av nöjda och motiverade studenter och doktorander.

Vid ett par utbildningar är lärartillgången pressad. Ett centralt problem vid dessa utbildningar är att tillsvidareanställda disputerade lärare inte alltid är i tjänst utan delvis eller helt tjänstlediga. De resultat utbildningarna uppvisade vid tiden för utvärderingen var dock generellt goda. Trots det anser bedömargruppen att situationen vid dessa utbildningar på lång sikt inte är hållbar. Utförligare diskussioner om berörda utbildningar görs i avsnitten om respektive lärosäten nedan.

Bedömargruppens intryck och erfarenheter har lett fram till följande allmänna rekommendationer till olika administrativa nivåer vid de lärosäten som ger utbildning i antropologi. Rekommendationerna är en sammanställning och sammanfattning av de gemensamma frågeställningar som bedömargruppen identifierat.

Lärosätetsnivå

- Lärarna måste få utrymme till kontinuerlig forskning i tjänsten. Arbetsavtalen behöver förbättras. Tiden för tillsvidareanställda lärares egen forskning och annan kompetensutveckling enligt de lokala arbetsavtalen måste kunna tas ut under sammanhängande perioder.

Fakultetsnivå

- Ledigheter för forskning och administrativa uppdrag får inte leda till att grundutbildningsstudenterna möter enbart eller huvudsakligen tillfälliga vikarier som lärare.
- Fakulteterna och institutionerna/avdelningarna bör eftersträva samförstånd och dela ansvaret för att genomföra antropologins empiriska undersökningsmetoder (bl.a. fältarbetet).

Institutions-/avdelningsnivå

- Institutionerna/avdelningarna bör uppmärksamma behovet av en god introduktion till studierna såväl på grundutbildningen som på forskarutbildningen. I samband med rekryteringen av nya studenter bör de ge tydlig information till studenterna om vad utbildningen innebär och vilken arbetsmarknad som kan finnas efter en examen i antropologi.

- Institutionerna/avdelningarna bör eftersträva att ge studenterna ett helhetsperspektiv på ämnet och därmed ge dem en tydlig identitet som antropologistuderande. De bör också ägna mer uppmärksamhet åt antropologins tillämpningsområden i relation till utveckling på arbetsmarknaden och i samhället.
- Institutionerna/avdelningarna bör stimulera studenterna att gå vidare till fördjupningskurserna, till exempel genom tydlig information om påföljande kurs.
- Institutionerna/avdelningarna bör överväga att införa bestämda besöks-tider för när lärarna ska vara tillgängliga för studenter för att besvara allmänna frågor och ge extra studiehjälp.
- Studentinflytandet bör stärkas, dels genom att studenterna uppmuntras att bilda studentråd och att medverka i lokala ämnesråd, dels genom systematiskt genomförda kursvärderingar där resultatet återkopplas till studenterna.
- Det nationella samarbetet mellan utbildningarna bör stärkas, till exempel genom att man bildar ett nationellt ämnesråd.
- På forskarutbildningsnivå bör institutionerna/avdelningarna sträva efter att garantera den antropologiska metoden, bland annat genom att ta större ansvar för att göra fältarbetet genomförbart, både tidsmässigt och finansiellt. Utbildningarna måste, som ett led i detta, systematisera arbetet med de individuella studieplanerna för forskarstuderande.

Externa förutsättningar för antropologiutbildningarna

En utgångspunkt för bedömargruppen är att olika ämnen har olika förutsättningar, som utgör en del av deras tradition och identitet. Utöver de generella kvalitetsaspekterna har bedömarna därför tagit hänsyn till de specifika krav som de anser man bör ställa på en utbildning i antropologi.

För antropologin handlar detta företrädesvis om fältarbetet. Antropologen arbetar med deltagande observation, vilket innebär att vistas i en social miljö under en begränsad tidsperiod, vanligtvis minst ett år. Detta för att antropologen behöver tid för att bekanta sig med sin omgivning – och för omgivningen att bekanta sig med antropologen. Fältarbetet ställer även speciella krav på finansieringen, t.ex. rese- och uppehållskostnader, vilka det gällande resurstilldelningssystem inte alltid kan uppfylla.

Förändrade förutsättningar för grundutbildningen

Med 1993 års högskolereform, som bl.a. medförde ökad autonomi för högskolan genom decentraliserad ansvarsfördelning och en övergång till mål- och resultatstyrning i stället för regelstyrning, följde en omläggning av resurstilldelningssystemet, som nu baseras på prestationer. Institutionerna/avdelningarna är genomgående kritiska till det nuvarande resurstilldelningssystemet. Bedömargruppen konstaterar att det finns en potentiell konflikt mellan en klassisk akademisk tradition som betonar fördjupning och erkännande, och en ordning där finansieringen är baserad på genomströmningstakt/prestationsgrad.

Förändrade förutsättningar för forskarutbildningen

På doktorandnivå innebar forskarutbildningsreformen 1998 (den s.k. Thamreformen) bland annat ett krav på att en doktorsexamen ska kunna genomföras på en tid som motsvarar högst fyra års heltidsstudier och att dessa år ska vara fullt finansierade. Bedömargruppen konstaterar att reformen förefaller vara konstruerad först och främst utifrån en teknisk/naturvetenskaplig modell (laborationer, sammanläggningsavhandlingar etc.) och att den därmed framstår som mindre anpassad till krav och förutsättningar för antropologiämnet i synnerhet och samhällvetenskap (och humaniora) i allmänhet. Bedömargruppen anser att reformen varken tidsmässigt eller ekonomiskt tar hänsyn till de krav på fältarbeten som normalt ingår i den antropologiska forskarutbildningen. I och med att antropologen bör ägna minst ett år av sin doktorandtid åt att samla empiriskt material i fält, till vilket det ibland måste läggas tid för språkinläring, reduceras den faktiska tiden för avhandlingsarbetet.

Bedömargruppens reflektioner

En genomgående fråga i institutionernas/avdelningarnas självvärderingar och vid bedömargruppens platsbesök har varit att nuvarande högskolesystem inte tar hänsyn till de ämnesspecifika aspekter som kännetecknar antropologin. Samtliga institutioner/avdelningar beskriver den ekonomiska situationen som ansträngd. De höjningar av tilldelningsbeloppet per studieplats som gjorts under den senaste tioårsperioden har varit alltför små för att kompensera de ökade kostnader som är ett resultat av löneutveckling, administrativa kostnader och nya, ofinansierade eller endast delvis finansierade, reformer.

Ansvar för att bedriva högskolemässiga utbildningar ligger på lärosätena. De externa förutsättningarna har dock försämrats under den senaste tioårsperioden. Bedömargruppen vill därför uppmärksamma statsmakterna på de samband som finns mellan flera av de påpekanden som gruppen riktar mot utbildningarna och de förutsättningar som i dag gäller för utbildningarna.

Antropologiutbildningen i Sverige: omfattning och karakteristik

Ämnet antropologi

Antropologi är studiet av människan som social och kulturell varelse. Kännetecknande för antropologin, jämfört med majoriteten av andra samhällsvetenskapliga och humanistiska vetenskaper, är att ämnet historiskt har haft sin tyngdpunkt utanför den industrialiserade världen. Denna historiska fokus på icke-västerländska ”traditionella” kulturer och småskaliga samhällen, har varit av avgörande betydelse för de teoretiska och metodiska särdrag som präglar ämnet i dag.

Ett av de mest utmärkande dragen för antropologin som vetenskap är en forskningsmetod som bygger på ett långvarigt fältarbete (kombinerat med språkinlärning) i det samhälle som man studerar. På basis av ett rikt empiriskt material utvecklas analyser som syftar till att sätta sociala och kulturella fenomen i relevanta sammanhang.

I dag har antropologen hela världen som sitt arbetsfält, och ett viktigt mål för utövarna av ämnet är att kartlägga kulturell och social variation och mångfald, vilket bl.a. kan visa på likheter i hur människor inrättar sina liv. Jämförande studier av kulturella och sociala förhållanden i olika samhällen är ett grundläggande kännetecken för ämnet och dess kulturellrelativistiska perspektiv. De antropologiska perspektiven låter sig i dagens värld dessutom effektivt användas för en analys av förhållanden mellan lokalt samhällsliv och globaliseringsprocesser.

Dessa överordnade ämnesmål präglar också antropologin vid de sex utbildningar som finns i Sverige och som berörs av denna utvärdering.

Antropologin i Sverige

Som akademiskt ämne utformades antropologin i Sverige, liksom i Nordamerika och Europa i övrigt, på 1910- och 1920-talet. Historiskt var ämnet nära knutet till de etnografiska museerna, och den ursprungliga benämningen var Allmän och jämförande etnografi. På 1960-talet förändrades inriktningen från etnografins rent beskrivande och jämförande studier och mot ett ökat intresse för analys av sociala och kulturella strukturer och processer. Samtidigt bytte ämnet, med inspiration från brittisk tradition, namn till socialantropologi. Vid Uppsala universitet valde man, med inspiration från amerikansk tradition, dock benämningen kulturantropologi.

Användningen av prefixet ’kultur’ istället för ’social’ indikerar en viss nyansskillnad i vad man definierar som ämnets kärna: kulturella yttringar som språk, symboler, omvärldsuppfattningar gentemot sociala relationer, struktur

och organisationsformer. Om vi emellertid ser på hur ämnet i praktiken tillämpas (dvs. val av studieobjekt och problemställningar, och bruk av teori och metod) är det i realiteten liten eller ingen skillnad, namnet till trots, mellan utbildningen i Uppsala och de övriga utbildningarna.

Utbildningens omfattning¹

Sex lärosäten bedriver utbildning i antropologi till magisternivå i Sverige: Göteborgs universitet (GU), Högskolan Dalarna (HD), Linköpings universitet (LiU), Lunds universitet (LU), Stockholms universitet (SU) och Uppsala universitet (UU). Alla utom Linköping och Dalarna bedriver forskarutbildning i antropologi.

Av de sex utbildningarna är Göteborg, Stockholm och Uppsala de största och mest etablerade. Göteborg och Stockholm utgör självständiga institutioner vid sina respektive fakulteter medan Uppsala delar institution med utbildningen i etnologi. Vid Lunds universitet, Linköpings universitet och Högskolan Dalarna ingår ämnet som en del av större flerämnesenheter.

Antalet helårsstudenter² är cirka 800 på grundutbildningen, och 115 doktorander är registrerade på forskarutbildningen. Det totala antalet lärare vid de sex utbildningarna är 50. Av dessa är 6 professorer, 35 lektorer och 9 adjunkter eller forskarasistenter.

Ansvar för grundutbildningen ligger på lektorerna. Professorerna ägnar sig nästan uteslutande åt handledning och undervisning på forskarutbildningsnivå. En majoritet (60 procent) av lärarna är män.

Antalet studenter på grundutbildningen har ökat betydligt de senaste tio åren. Lärosätena rapporterar både att studenterna har blivit fler och att studentgrupperna har blivit mer heterogena. Detta har medfört nya pedagogiska och arbetsmässiga utmaningar. Huvuddelen av studenterna läser på A- och B-nivå och en proportionellt sett liten del på C- och D-nivå. Kvinnorna är i majoritet totalt, men på C- och D-nivå är fördelningen jämnare. Även på forskarutbildningsnivå är kvinnorna i majoritet (60 procent).

Antropologi som förberedelse för arbetslivet

Antropologi är ett ämne som framför allt ger generalistkunskap utan att direkt leda till ett yrke eller en väldefinierad arbetsmarknad; antropologi är inte heller ett undervisningsämne i skolan. Denna breda särprägel hos den antropologiska utbildningen kan möjligen förklara varför socialantropologi är ett populärt kompletteringsämne till många andra utbildningar. Att uteslutande satsa på antropologi kan av många studenter uppfattas som ett riskabelt studieval, då kunskapen om ämnet är begränsad utanför högskolevärlden. För

---

1. Uppgifterna är baserade på institutionernas/avdelningarnas självvärderingar genomförda under vårterminen 2003.

2. Antalet nyregistrerade studenter på en kurs, multiplicerat med kursens poäng, dividerat med 40.

dem som specifikt vill kunna använda sina kunskaper i yrkeslivet gäller det att övertyga arbetsmarknaden om att de behövs.

Det finns endast begränsad information om vart de studenter som läser antropologi på C/D-nivå har tagit vägen. Vid Göteborgs universitet, Stockholms universitet och Uppsala universitet har man genomfört enkätundersökningar, som visat att utbildningen är uppskattad och anses som relevant för arbetslivet.

En majoritet av de studenter som åtminstone läser till D-nivå har ambitionen att fortsätta med forskarstudier.

Göteborgs universitet

Utbildning och profil

Socialantropologiska institutionen vid Göteborgs universitet ger en av de äldsta antropologutbildningarna i Sverige. Ämnet i sin nuvarande form etablerades 1961 av Karl Gustav Izikowitz som bland annat var känd för sin vidsträckt forskning i Sydostasien, en forskningstradition som anställda vid institutionen i dag för vidare. Institutionens anställda bestod vid tiden för utvärderingen av en professor och sju lektorer varav tre på deltid. Vidare fanns två lektorsvikarier samt en lektor och två professorer knutna till institutionen på deltid. Institutionen har avgränsat fem teman som utmärker de anställdas forskningsprofil: religionsantropologi, miljöantropologi, hälsoantropologi, forskning om migration och flyktingar och forskning om materiell kultur.

År 2002 hade ämnet 150 helårsstudenter på grundutbildningen. Under året utexaminerades 17 uppsatser på C-nivå och fem uppsatser på D-nivå. Utbildningen hade 20 aktiva doktorander vårterminen 2003.

Bedömargruppens intryck

Institutionens skrifter, dess hemsida och bedömargruppens samtal med anställda och studenter ger intryck av en utbildning som är solitt förankrad i klassisk och generell antropologi. Kombinationen av bredd och fokus i utbildningen vittnar om en institution som på en och samma gång är mycket medveten om ämnets grunder, och om ämnets potential för relevans och nyskapande.

Lektorerna har i sina tjänster ett mycket begränsat utrymme för egen forskning. Detta ständigt återkommande problem inom den svenska högskolestrukturen försöker institutionen att motverka genom ett generationsväxlingsprogram inom universitet, individuella forskningsbidrag samt tjänsteledighet. Institutionens lektorer har haft framgång med sina ansökningar om forskningsbidrag och flera fast anställda är deltidstjänstlediga. Institutionen har därigenom en hög forskningsprofil och publikationsfrekvens.

De studenter som bedömargruppen samtalade med menade att de läste en mycket intressant utbildning och hade förmånen att ha engagerade lärare. Samtidigt påpekade de att det trots detta bara är en mindre andel av dem som nu går på grundutbildningen som tänker fortsätta med antropologi. Trots att socialantropologi totalt sett är ett ämne i tillväxt vid Göteborgs universitet, särskilt på grundutbildningen, är det mycket som tyder på att antropologi i hög grad förblir ett tilläggsämne till andra utbildningar.

På forskarutbildningsnivå är doktoranderna väl fördelade på handledarna. Bedömargruppens intryck vid platsbesöket var dock att doktoranderna trots

det till viss del saknade regelbunden kontakt med institutionens seniora forskare.

Utmaningar och rekommendationer

Forskarutbildningen lider av brist på lärare. Institutionens fast anställda professor är för närvarande tjänstledig för forskning på heltid. Institutionen står således under de närmaste åren utan professor i fast tjänstgöring. Trots en bra fördelning av doktorander på handledare riskerar forskarutbildningen att bli sårbar vid en sådan personalsituation. Till exempel är kurser på doktorandutbildningen (40 poäng) i hög grad individuella inläsningskurser som läggs upp av doktoranden i samråd med handledaren och som redovisas genom inlämning av skriftliga uppsatser. En större vikt vid lärarledda kurser kan möjligtvis bidra till att skapa en mer aktiv och kritisk miljö bland doktoranderna än det bedömargruppen fick intryck av vid platsbesöket. I samtalet med doktoranderna fick bedömargruppen intrycket att de skulle behöva en bredare kontaktyta med de seniora forskarna vid institutionen. Till exempel deltog lärarna sällan på institutionens högre seminarium.

Enligt bedömargruppen förblir det en utmaning för antropologiutbildningen i Göteborg att åstadkomma bra undervisningsformer trots lärarbristen. Enbart föreläsningar eller individuell inläsning utan möjligheter till aktivering genom grupp- och seminarieundervisning kan innebära sämre studiekvalitet om man med kvalitet menar kritiskt och självständigt tänkande. Detta gäller på alla nivåer i utbildningen, men speciellt de studerande vid forskarutbildningen behöver dras in i en mer aktiv och engagerad ämnesdebatt än institutionen i Göteborg kan erbjuda, enligt det intryck bedömargruppen fick vid platsbesöket.

Högskolan Dalarna

Utbildning och profil

Socialantropologi vid Högskolan Dalarna etablerades som ämne 1994. Högskolan fick rätt att ge magisterexamen år 2001.

Socialantropologi har under loppet av dessa tio år ingått i olika organisatoriska konstellationer, allteftersom högskolan genomfört ett antal omorganiseringar. Från vårterminen 2003 ingår socialantropologi som en avdelning i institutionen för kultur, media och data. Ämnet har snabbt expanderat, resurserna har regelbundet ökat och rekryteringen av vetenskapligt kvalificerade lärare därmed underlättats. Ämnets lärargrupp utgjordes vårterminen 2003 av åtta personer, varav sju disputerade. Forskningsintressena i lärargruppen har geografisk tonvikt på Sverige, Skandinavien och Europa.

Högskolans organisation – en s.k. matrisorganisation – medför att avdelningen ansvarar för två olika grupper av studenter: dels de ”fristående studenterna” som följer ämnets progression på enskilda kurser från A- till D-nivå, dels ”programstudenterna” (där lärarstudenter utgör det stora flertalet), som nästan uteslutande läser kurser på A-nivå. Lärarstudenter har A-kurs i socialantropologi integrerat i sitt ordinarie studieprogram. Huvuddelen av studenterna finns således på A-nivå. År 2002 hade ämnet 93 helårsstudieplatser på grundutbildningen. Under året utexaminerades sju uppsatser på C-nivå och tre på D-nivå.

Bedömgargruppens intryck

Utbildningen i antropologi vid Högskolan Dalarna kännetecknas av en effektiv utbyggnad. De ämnesansvariga har fortlöpande utnyttjat de nya institutionella möjligheter, som skapats av högskolans programutbildningar. Lärargruppen visar stor kreativitet och entusiasm för att bidra i tvärgående studieprogram. Det är också av stor betydelse att socialantropologiavdelningen vid högskolan arbetar och expanderar i ett klimat av stöd från högskoleledningen. De ämnesansvariga understryker speciella fördelar med högskolans organisation, som närhet såväl till andra ämnen som till den beslutsfattande högskoleledningen, samt högskolans generella vilja att främja nya pedagogiska metoder.

En majoritet av lärarna vid utbildningen är kvinnor, något som är unikt i svensk (och skandinavisk) socialantropologi. I de kursplaner för ämnet som gällde vid tiden för platsbesöket tycker sig bedömgargruppen se ett tydligt inflytande från lärargruppen. A-kursen och en stor del av B-kursen kan sägas representera generell socialantropologi, medan denna fokus är mindre tydligt på C- och D-nivå. Bedömgargruppen antar att detta reflekterar att den enskilda lärarens forskningsintressen fokuseras. Gruppen är dock kritisk till att generell

antropologi fasas ut så pass tidigt i utbildningen. De ämnesansvariga nämnde att man prövar att skapa kontinuitet i utbildningens uppläggning genom att tilldela en lärare samma nivå i en 3-årsperiod.

Majoriteten av studenterna läser på A-nivån. Socialantropologi vid Högskolan Dalarna visar således en struktur med stor bredd på A-nivå och skarpt avtagande studentantal på högre nivåer. Studenternas kommentarer till bedömargruppen vid platsbesöket avspeglar deras olika förutsättningar och mål med studierna, först och främst skillnaden mellan ”fristående studenter” och ”lärarstudenter”. De sistnämndas representanter uttryckte tvivel om antropologins relevans för skolundervisningen, medan de förstnämnda betonade att också lärarstudenter har behov av sådan kunskap. Alla studentrepresentanter poängterade att ämnets lärare visar stort engagemang för sin disciplin, och att det är nära kommunikation mellan studenter och lärare – ett typiskt privilegium för små utbildningar. Lärarna framhävde hur heterogeniteten i studentgruppen tvingar fram dialog om ämnets innehåll och om pedagogiken, men också att den parallella undervisningen på A-nivå av fristående studenter och lärarstudenter medför nivelleringsrisker.

Utmaningar och rekommendationer

Ett tydligt dilemma finns mellan att å ena sidan utveckla en stark ämnesidentitet med progressiv fördjupning för studenterna från A- till D-nivå, och å andra sidan utveckla olika breddengagemang i tvärvetenskapliga studieprogram, som är centrala för högskolan generellt. De ämnesansvariga för socialantropologi vid högskolan menar att de har kunnat möta dessa potentiellt konfliktfyllda utmaningar på ett konstruktivt sätt, men erkänner att mängden av grundläggande antropologiundervisning i lärarutbildningen är ett krävande insatsområde. Samtidigt legitimerar denna breddinsats inte bara existensen utan också de resursmässiga expansionsmöjligheterna för socialantropologi vid Högskolan Dalarna.

Bedömargruppen vill understryka behovet av att upprätthålla och utveckla förutsättningarna för disciplinbaserad fördjupning för lärarna och för de studenter som söker fördjupning.

Linköpings universitet

Utbildning och profil

Socialantropologi vid Linköpings universitet etablerades först som en avdelning inom Tema Barn, i sin tur en del av institutionen för tema. Sedan årskiftet 2001–2002 bildar socialantropologi tillsammans med religionshistoria och filosofi skilda avdelningar inom institutionen för religion och kultur. Av dessa tre är avdelningen för socialantropologi den minsta. Avdelningen hade vid tiden för utvärderingen tre fasta lärartjänster, varav två av lärarna var disputerade.

I Linköping kan man studera socialantropologi på grundutbildningen till och med 80 poäng. Utbildningen har en generell antropologisk inriktning snarare än en uttalad profil. Forskarutbildning bedrivs inte, men planer på en sådan finns. År 2002 hade ämnet 73 helårsstudenter. Majoriteten studenter läser på A- och B-nivå. År 2002 examinerades fem C-uppsatser, men inga på D-nivå eftersom inga D-kurser gavs det året.

Bedömargruppens intryck

Avdelningen socialantropologi vid Linköpings universitet har som ambition att erbjuda en bred och generell antropologiutbildning.

Eftersom avdelningen är relativt liten etableras en positiv personlig kontakt mellan lärare och studenter, och studenterna känner att de har möjlighet att ha ett direkt inflytande på utbildning och undervisning. Ett problem med det begränsade studentantalet är dock att det innebär mindre resurser. För att kunna erbjuda kurser på C- och D-nivå måste man vid avdelningen omfördela resurser från de lägre nivåerna där studentantalet är högre.

Genom utbildningens breda profil lockar man studenter som läser andra utbildningar att komplettera dessa med kurser inom antropologiområdet. Bedömargruppens intryck är att man gör det med framgång, kurserna är mycket uppskattade bland studenterna. Det finns dock en risk att de enstaka kursmomenten blir orienterande inom sitt specifika tematiska område och att det antropologiska sammanhanget blir mindre synligt. Med det relativt stora antalet timanställda lärare, som för det mesta är doktorander vid olika temainstitutioner, kan det dessutom uppstå problem med att hålla en enhetlig antropologisk inriktning på utbildningen och säkra en optimal kontinuitet i undervisningen.

Utbildningen har gott rykte bland studenter och en erkänd position vid institutionen och fakulteten. Den ämnesmässiga identiteten riskerar dock delvis att försvinna i ambitionen att erbjuda en bred samhällsvetenskaplig utbildning anpassad till den tvärvetenskapliga profilen som utmärker Linköpings universitet.

Vid tiden för bedömarens platsbesök fanns framskridna planer på en egen forskarutbildning i antropologi. Utbildningen ska bedrivas inom ramen för forskarskolan Identitet och pluralism vid institutionen för religion och kultur.

Utmaningar och rekommendationer

Centralt för utbildningen i Linköping är lärarsituationen. Tre lärare, varav två disputerade, är tillsvidareanställda vid avdelningen. Det är i princip det antal lärare som behövs för att driva avdelningens kurser. När självvärderingen sammanställdes var två av de fast anställda lärarna verksamma vid utbildningen. Vid tiden för platsbesöket var dock båda de disputerade lärarna tjänstlediga. Detta innebär att utbildningen i princip upprätthölls av den kvarvarande fast anställde adjunkten. Till sin hjälp hade denne, först och främst, en nydisputerad vikarie samt ett antal timanställda doktorander.

På sikt är denna lärarsituation knappast hållbar och antingen måste någon av de disputerade lärarna återgå i tjänst vid avdelningen eller ytterligare en disputerad lärare anställas. Vid avdelningen och institutionen är man övertygad om att åtminstone den ena disputerade läraren inom kort återvänder.

Bedömarens vill dessutom tillägga att de disputerade lärarnas närvaro behövs för forskarskolan. Utifrån den personalsituation som rådde vid avdelningen för socialantropologi vid tiden för utvärderingen framstår det som realistiskt att etablera en forskarutbildning i antropologi med den ämnesmässiga konsolidering som en sådan bör ha. Bedömarens ser det således som centralt att forskarutbildningen får en tydlig antropologisk identitet och profilering, och vidare att en klar koppling till grundutbildningen etableras.

Lunds universitet

Utbildning och profil

Antropologi upprättades vid Lunds universitet 1974, som en avdelning inom den sociologiska institutionen. I många år var ämnet relativt litet men sedan 1990 har antalet studenter ökat och ämnet har i dag ett ganska stort antal studenter på grundutbildningen, varav majoriteten på A-kursen. Forskarutbildningen startades 1994.

Vid tiden för utvärderingen fanns fyra tillsvidareanställda lärare: två professorer och två docenter. Av professorerna är en halvtidsanställd i Paris medan den andra gick i pension sommaren 2003. Ansvar för undervisningen på grundutbildningen har huvudsakligen de två docenterna, som till sin hjälp har ett antal doktorander och timanställda lärare.

År 2002 hade ämnet 126 helårsstudenter. Samma år examinerades tolv C-uppsatser och fem D-uppsatser. Vårterminen 2003 fanns 24 doktorander vid avdelningen.

Antropologin i Lund är klart definierad kring det som i självvärderingen karakteriseras som "Global Historical Anthropology" vilket förenklat innebär fokus på globala processer i ett historiskt perspektiv.

Bedömarens intryck

Det unika med socialantropologi i Lund är att det ovanligt tunga undervisningstrycket samexisterar med en utomordentligt informell och "organisk" studiemiljö med "öppna dörrar" och en markerad aversion mot att schemalägga eller tidsbegränsa tiden för handledning eller besökstid. Att avdelningen under dessa förhållanden faktiskt förmår att tillhandahålla undervisning på alla nivåer förklaras av en mycket speciell kåranda, dvs. en hög grad av lojalitet gentemot avdelningen. Detta, tillsammans med det stora inslaget av doktorander i undervisningen, förklarar också att avdelningens anställda de facto förmår att producera internationellt publicerade artiklar och böcker med jämna mellanrum. Avdelningen har en hög internationell profilering.

Miljön präglas av en hög grad av intensitet och känsla av stress samt en nästan institutionaliserad "ad-hoc-ism". Problem löses kortsiktigt på grund av att det inte finns utrymme för långsiktig planering, vilket medför en viss sårbarhet. Bedömarens intryck är att handledningen på både grundutbildning och forskarutbildning inte alltid fungerar tillfredsställande. Det finns inte utrymme för lärarna att erbjuda handledning som är tillräckligt detaljerad och konkret. Brister i de mera hantverksmässiga aspekterna av att skriva uppsatser och doktorsavhandlingar var något som studenter och doktorander förde på tal vid bedömarens platsbesök.

Bedömargruppens intryck är att utbildningens starka kåranda försvårar kritik och innebär att man som studerande kan få dåligt samvete när man ber lärarna om handledning eller hjälp. Medvetenheten om lärarnas stressade situation är hög vid avdelningen. Dock finns en klar uppfattning, bland både lärare och studenter, att antropologi i Lund engagerar sig i aktuella frågor, inte väjer för kontroversiella synpunkter och därför är en utbildning där studierna är både konkreta, internationellt orienterade och politiskt relevanta. De anställda, många doktorander och en rad utomordentligt artikulerade studenter (varav många danska), som bedömargruppen träffade vid platsbesöket, visade stor tillgivenhet gentemot avdelningen och alla delade uppfattningen att antropologi i Lund utgör en speciell miljö, marginaliserad, men med en viktig roll att spela som säte för en oppositionell anda och för kritiskt tänkande.

Utmaningar och rekommendationer

Situationen vid avdelningen är unik för svenska förhållanden. Den visar tydligt att decentralisering av budget- och utbildningsansvar på svenska högskolor i speciella fall kan medföra att man frivilligt överlastar sig själv med undervisning genom att inte sätta något tak för hur många nya studenter som ska antas.

Vid tiden för utvärderingen var en av docenterna delvis tjänstledig. I och med att en av professorerna pensionerades sommaren 2003, är en av tjänsterna vid avdelningen ledig. En redan pressad lärarsituation förvärrades därmed.

Inom den närmaste framtiden bör institutionen hitta en väl kvalificerad lärare och forskare som kan besätta den lediga tjänsten. Avdelningsledningen medger att arbetsvillkoren är utomordentligt besvärliga, och att det kan bli vanskligt att hitta den rätta personen. För att garantera en tillfredsställande undervisning bör man dock också överväga ett tak för antalet studenter eller införa en fast proportion mellan studenter och lärare. Man bör också överväga att införa mera strukturerade och driftssäkra system, som garanterar en kontinuerlig och regelbunden kontakt mellan lärare och studenter och en kontinuerlig kvalitet i undervisningen på alla nivåer.

Stockholms universitet

Utbildning och profil

Socialantropologiska institutionen vid Stockholms universitet etablerades 1970 och har i dag Sveriges största antropologiutbildning.

Institutionens forskningsmässiga profilering kännetecknas av studier av globalisering och komplexa samhällen respektive utvecklingsantropologi. Dessa två huvudinriktningar representeras av två professorer, som bägge under lång tid har arbetat vid institutionen och gett Stockholmsantropologin en ställning. Regionalt visar Stockholms lärare och doktorander en närmast global etnografisk täckning.

Institutionens anställda bestod vid tiden för utvärderingen av två professorer, sju lektorer (varav två på deltid), ett lektorsvikariat samt två forskarassistenter. De två professorerna står tillsammans för huvuddelen av institutionens doktorandhandledning och deltar i begränsad utsträckning på grundutbildningen. De flesta av lektorerna deltar också i forskarutbildningen som handledare utöver sitt huvudengagemang i grundutbildningen. En rad doktorander är dessutom involverade i grundutbildningen. Vårterminen 2003 hade institutionen totalt 41 doktorander. Antalet helårsstudenter var vid samma tidpunkt 247. Under 2002 examinerades 37 C-uppsatser.

I Stockholm ges det också en särskilt magisterkurs som avslutas med en uppsats på 15 poäng. Magisterkursen framhävs som en förstärkning av antagningsunderlaget till forskarutbildning. Under 2002 examinerades elva magisterkursuppsatser.

Bedömagruppens intryck

Socialantropologiska institutionen i Stockholm är administrativt väldriven och utbildningen är mycket väl konsoliderad. Vid institutionen delar man dock med de övriga utbildningarna i denna utvärdering upplevelsen av en starkt pressad vardag präglad av osäker finansiering och bristande resurser.

Studenterna på grundutbildningen som bedömagruppen träffade uttryckte entusiasm över att institutionens forskningsprofil är starkt nutida inriktad snarare än ”traditionell”, men underströk samtidigt att de gärna ville se institutionens ledande forskare oftare på grundutbildningen. Vid utbildningen ger man på D-nivå ett kursmoment i ”antropologiska yrkesroller”. Kursmomentet är uppskattat men studenterna skulle gärna se ett liknande moment tidigare i utbildningen.

Studentantalet på grundutbildningen har under senare år visat en sjunkande tendens. Institutionen har en rekryteringsgrupp i arbete för att råda bot på detta, och arbetet har burit frukt. Genom en omfattande och framgångsrik marknadsföringskampanj lockade institutionen höstterminen 2003 ett rekord-

stort antal studenter till utbildningen. Ett ökat antal studenter innebär dock ytterligare undervisning för en redan ganska hårt belastad lärarstab. Kampanjen har bland annat riktats direkt mot gymnasieelever, vilket kan innebära att man får fler studenter som saknar tidigare erfarenhet av högskolestudier. Vidare kan kampanjens inriktning på antropologin som ett bra komplement till andra utbildningar öka antalet studenter som läser utbildningen i ett rent allmänbildande syfte.

Sammantaget har socialantropologiska institutionen vid Stockholms universitet en stark position inom svensk antropologi. Institutionen har en hög internationell profilering. Likväl verkar det klart för bedömargruppen att institutionen, som de andra svenska antropologiutbildningarna, präglas av en viss isolering i förhållande till svensk antropologi generellt. Som vid de andra äldre utbildningarna i Sverige präglas Stockholmsantropologin mycket starkt av de enskilda professorernas inflytande.

Utmaningar och rekommendationer

Även om det i Stockholm finns två professorer med olika orienteringar, är den hierarkiska, "topptunga" tradition som verkar typisk för Sveriges större utbildningar, mycket tydlig vid institutionen. Det utpräglade huvudansvaret för forskarutbildning ligger hos professorerna, och forskningen är därigenom starkt knuten till deras forskningsintressen, vilket skapar mönster av institutionsintern reproduktion. Lektorernas långt mindre möjlighet till aktiv forskning, gör institutionen som helhet starkt avhängig av "lärostolsprofessorn".

En långsiktig rekryteringspolitik är av stor betydelse för att hindra att ett vakuum uppstår när professorerna avgår.

En bredare spridning av ansvar för uppgifter i forskarutbildningen och grundutbildningen borde vara möjlig, inte minst eftersom många lektorer har docentkompetens och är väl kvalificerade för doktorandhandledning.

Uppsala universitet

Utbildning och profil

Ämnet kulturanthropologi etablerades i sin nuvarande form vid Uppsala universitet år 1979. Sedan år 1996 är antropologin en avdelning som är administrativt förenad med etnologi vid institutionen för kulturanthropologi och etnologi.

Vid tiden för utvärderingen hade avdelningen fem tillsvidareanställda lärare, varav en professor och fyra lektorer. Utöver dessa hade sex lärare korttidsanställningar eller vikariat av olika längd. Undervisningen på grundutbildningen utförs till största delen av lektorerna, men också i ganska stor omfattning av tillfälligt anställda doktorander. Liksom på andra antropologiutbildningar i Sverige ägnar sig professorn huvudsakligen åt doktorandutbildningen och åt administrativa uppgifter i anslutning till en rad forskningsprogram. År 2002 hade ämnet 134 helårsstudenter. Samma år examinerades fjorton C-uppsatser och fyra D-uppsatser. Vårterminen 2003 fanns 29 doktorander vid avdelningen.

Beteckningen kulturanthropologi markerar en speciell tonvikt vid människan som kulturvarelse och understryker en förankring i humanistisk idétradition. Det finns emellertid ingen större skillnad i ämnesinnehåll i förhållande till ämnet vid utbildningarna i Sverige där beteckningen socialantropologi används. Avdelningens forskningsmässiga profil är klassisk antropologisk, av tradition med inriktning mot Afrika men i dag även Syd- och Sydostasien, det arktiska området samt Latinamerika och Europa.

Utvärderingsgruppens intryck

Avdelningens klassiska antropologiska profil återspeglas i viss mån i kurserna och i kurslitteraturen, som emellertid också uppvisar ett betydligt inslag av samtida problemställningar i medicinsk antropologi och politisk ekologi samt, inte minst, en rad uppskattade kurser som ligger nära forskarmiljön "Living Beyond Conflict".

Som på alla institutioner i denna utvärdering upplevs vardagen i Uppsala som mer stressad och med större knapphet på resurserna än tidigare. De anställda upplever att "man måste göra allting själv", och att forskning har förvisats till att bli en fritidssysselsättning, eftersom undervisning och administration upptar större delen av den disponibla arbetstiden.

Vid tidpunkten för platsbesöket var institutionsledningen indragen i en konflikt med fakultetsledningen om hur tilldelningen av resurser ska beräknas och fördelas. Bedömarens allmänna reflektion var att denna konflikt verkar ta fler resurser i anspråk än vad den genererar. Det framgick dock att en för alla parter tillfredställande lösning var förestående.

Studenterna och doktoranderna upplever institutionen/avdelningen som relativt okonventionell och öppen, utan försvårande byråkrati. Dock kan utbildningen ur studenternas perspektiv verka som något gammalmodig genom sin fortsatta fokusering på så kallade ”traditionella” och ”exotiska” forskningsområden. Vid platsbesöket framgick dock att ett förändrings- och förnyelsearbete pågick.

Avdelningen har de senaste åren präglats av en djup intern konflikt, ett tragiskt dödsfall och en långvarig väntan på anställningen av en ny professor år 2001. Forskarutbildningen blev lidande under den långa frånvaron av en professor och av svårigheterna att ställa om sig till Tham-reformens mera kontraktbaserade relation mellan doktorander och handledare. Man har emellertid lyckats att blåsa nytt liv i forskarutbildningen. Mot bakgrund av de tidigare konflikterna måste detta anses vara betydelsefullt och berömvärt. Avdelningen har åter skapat en framgångsrik och levande studiemiljö på både grundutbildning och forskarutbildning. Dessutom har extra anslag från rektor gjort det möjligt att avsätta resurser för att hjälpa ett antal doktorander inom fakulteten att disputerat under de senaste åren

Utmaningar och rekommendationer

Man är vid avdelningen medveten om att det relativt stora inslaget av tillfälligt anställd arbetskraft kan bli ett problem på längre sikt, eftersom den allmänna knappheten på resurser lämnar mycket litet utrymme för kompetensutveckling för dessa anställda. Avdelningen lägger stor vikt vid att lärarna är tillgängliga för studenterna för stöd och hjälp, något som kan medföra att lärarnas utrymme för sammanhållen och ostörd tid till forskning begränsas.

Det är angeläget att fakultetsledningen och avdelningen lägger sin konflikt bakom sig och återfinner en förståelse för hur resurserna ska fördelas i framtiden.

Doktoranderna vid institutionen bör behandlas som en kollektiv angelägenhet snarare än att vara knutna till sina handledares position, profil och ”beskydd”. Tendensen att involvera doktorander i personkonflikter mellan anställda är synnerligen oprofessionell och fördärvande för både doktorander och avdelning.

Tre utmärkande drag

Antropologiutbildningen i Sverige kan allmänt beskrivas genom tre nyckelord: hierarkisk, autonom och informell.

Med *hierarkisk* avses dels den traditionellt upphöjda position professorerna intar, dels den åtskillnad som finns mellan lärare som sysslar med forskning och forskarutbildning och lärare som sysslar med grundutbildning.

Med *autonom* avses dels utbildningarnas fria position gentemot lärosätet och centrala styrelseorgan på nationell nivå, dels avsaknaden av nationellt samarbete inom antropologin och därmed bland annat gemensamma regler för kvalitetssäkring i utbildningen.

Med *informell* avses dels bristande formellt inflytande för studenter och doktorander, dels ambitionen att ”öppna dörrar” ska gälla i relationen mellan studenter och lärare.

Dessa tre nyckelord hänger samman och bör inte betraktas isolerat från varandra. I förlängningen får de konsekvenser som att forskningsanknytningen i grundutbildningen brister och att rättsäkerhetsläget för studenter och doktorander är oklart.

Bedömargruppen anser att vissa strukturella förändringar bör genomföras, både på enskild utbildningsnivå och på nationell nivå. Det är väsentligt att rådande hierarkier luckras upp och att ett tydligare nationellt samarbete än den årliga antropologikonferensen etableras.

Bedömargruppen har också identifierat tre utmaningar för utbildningarna, som diskuteras separat i nästa kapitel: Hur ska man hantera ökade krav på doktorand- och studentgenomströmning? Hur ska man hantera ett förestående generationsskifte i lärarkåren? Hur ska man pedagogiskt hantera en allt mer heterogen studentgrupp?

Hierarkisk

Svensk antropologi (och möjligen universiteten i Sverige i stort) karakteriseras av relativt permanenta och djupt förankrade hierarkier, som till form och funktion tycks ha rötter i en tysk universitetstradition. De mest iögonfallande dragen i denna struktur är professorernas betydande inflytande och något ”upphöjda” position i relation till både forskning och undervisning. Som de enda med fast anställning har professorerna rätt till en väl tilltagen tid för forskning (50 procent) medan den motsvarande fastställda tiden för lektorer och docenter varierar mellan 10 och 25 procent på de sex utbildningarna. Skillnaden mellan professorer och lektorer/docenter stadfästs ytterligare genom att många externa forskningsanslag i första hand är tillgängliga för professorer. Dessutom anses professorerna allmänt vara de som i första hand är ansvariga för doktorandutbildningen och handledningen av doktorander. Dessa förhål-

landen har betydande konsekvenser för svensk antropologisk forskning och utbildning.

Stora kontra små forsknings- och utbildningsmiljöer

Lektorers och docenters brist på tid för forskning begränsar kvantiteten och kvaliteten på den svenska antropologiforskningen. Forskning och handledning av doktorander blir istället i allmänhet koncentrerad kring ett litet antal professorer och därmed mycket ”topptung”. För små miljöer utan professors-tjänster, som dem i Dalarna och Linköping, har detta negativa konsekvenser i form av begränsat forskningsutrymme. Av de mer etablerade lärosätena har främst Göteborg försökt att jämnare fördela både forskning och handledning av doktorander mellan institutionens disputerade lärare.

Separationen mellan forskning och undervisning gör det dessutom svårare att konsolidera nya eller små miljöer kring distinkta forskningsprofiler. En ”topptung” tradition och bristen på aktiv forskning bland många lektorer verkar låsa mindre utbildningar som Linköping och Dalarna i deras roller som ”satelliter” i relation till de större och mer konsoliderade miljöerna i exempelvis Stockholm och Uppsala.

Forskning kontra grundutbildning

Grundutbildningen i antropologi är inte forskningsbaserad i den utsträckning som borde vara möjligt. Närvaron av professorer i undervisningen under doktorandnivå är ytterst begränsad, eftersom professorerna av tradition främst ägnar sig åt forskning och forskarutbildning. Vid platsbesöken framgick det att många grundutbildningsstudenter över huvud taget inte hade sett professorn/professorerna på sin institution/avdelning. En avsevärd del av undervisningen på grundutbildningen, särskilt på A- och B-nivå, utförs av tillfälligt anställda lärare med begränsad erfarenhet av forskning. De lektorer/docenter som deltar i undervisningen på grundutbildningen har ofta begränsad tid till forskning, och även begränsad tillgång till forskningsanslag och kompetensutveckling.

Vid alla utbildningar upplevs det som ett centralt och genomgående problem att det ingår så mycket undervisning i lektorstjänsterna. Rättning och betygssättning av ett stort antal skrivningar, särskilt hemtentamen som är den vanligast förekommande formen av examination, framhölls vid platsbesöken som en särskilt betungande arbetsuppgift. Bedömgargruppen noterar att en ökad variation i examinationsformerna, med inslag av traditionella skriftliga tentamina, eventuellt skulle minska tidsåtgången för rättningar av skrivningar.

Flera av utbildningarna rapporterar om ständig lärarbrist och för att möta denna anlitas doktorander flitigt som lärare på grundutbildningen. Bedömgargruppen anser att ur ett internationellt perspektiv kan man inte säga att svenska lärosäten över lag har ett orimligt stort antal studenter per lärare.

Det växande antalet studenter på grundutbildningen på flera lärosäten medför dock naturligtvis mer undervisning. Inom ramen för en vanlig lek-

torstjänst finns i dag ytterst lite tid att bedriva egen forskning, och den knappa tid man har används ofta till att söka externa forskningsanslag. På många av institutionerna/avdelningarna har man utvecklat system för att köpa sig fri, så att de mycket forskningsaktiva lektorerna/docenterna genom talrika friköp knappast deltar i undervisningen. Möjligheten till långa perioder av tjänstledighet för forskning och administrativa uppdrag bidrar ytterligare till att kopplingen mellan undervisning och forskning blir svag.

Med hänsyn till den stora arbetsbelastningen bör policyn för friköp och tjänstledighet vid lärosätena bli mer strategisk för att säkra tillgången på kvalificerade lärare på både grundutbildning och forskarutbildning och därmed säkra en tillräcklig kvalitet i undervisningen på alla nivåer.

Bedömargruppens övriga reflexioner

Möjligheten att befordra docenter till professorstjänster syftar till att utjämna skillnaderna mellan professorer och övriga lärare. Denna möjlighet är ännu för ny för att väsentliga resultat ska kunna märkas. Genomslagskraften hindras också av att befordringarna inte får ekonomiska konsekvenser, som lika lön för befordrade professorer och "lärostolsprofessorer". Det finns också en viss kulturell tröghet när det gäller att erkänna befordringsprofessorerna som likvärdiga dem som fått sin tjänst före befordringsreformen.

Man kan emellertid fråga sig om detta försök att göra professorernas privilegier mer tillgängliga på allvar kommer att lösa problemet med ojämna möjligheter att bedriva forskning. *Utökad tid för forskning och forskningsanslag för alla fast anställda, en bättre fördelning av doktorandhandledningen och en demontering av professorernas historiska ställning skulle förmodligen mer effektivt främja kvaliteten i undervisningen, öka forskningsmängden och bidra till att åstadkomma stärkta kritiska och kreativa miljöer.*

Autonom

Inom svensk antropologi är den enskilda utbildningen i stor utsträckning ämnesmässigt och administrativt autonom, vilket också inkluderar lönepolitik och lektorstjänsternas innehåll. Institutionerna/avdelningarna ingår inte i något nationellt samordnat ämnespolitiskt organ, och det finns inte heller någon samordning av forskarutbildningen på nationell nivå.

Rörligheten mellan institutionerna/avdelningarna är låg på alla nivåer. Bedömargruppen är av den uppfattningen att den autonomi som finns inom svensk antropologi har minskat snarare än ökat rörligheten mellan institutionerna/avdelningarna när det gäller anställda, doktorander och studenter. Den begränsade rörligheten förefaller dessutom ha skapat en fragmentering som verkar onödig för ett relativt litet ämne och språkområde.

”Institutionell äganderätt”

Fragmentering och autonomi kan göra det möjligt för en professor att få ”äganderätt” till den utbildning och forskning som bedrivs vid hans eller hennes institution/avdelning. Det kan också främja institutionell informalitet i brist på nationella riktlinjer för lön och tjänsters innehåll, för handledning av doktorander och för examinationsrutiner. Å andra sidan kan decentralisering och lokalt självstyre också skapa en tätare organisation med intern ”kåranda” och, får man anta, främja den konkurrens som gör åtskillnad mellan lärosäten som ”attraktiva” och ”mindre attraktiva” arbetsplatser och studieorter och som därigenom skapar rörlighet bland lärare och studenter.

Det senare verkar emellertid inte vara fallet för svensk antropologi. Bland annat är internrekrytering av anställda med vetenskaplig kompetens standard vid de fyra mer etablerade universitetsutbildningarna (GU, LU, SU, UU). Härigenom kan en viss isolering uppstå, där den enskilda institutionen/avdelningen renodlar en profil som är starkt knuten till professors forskningsintressen.

Brist på nationellt samarbete

I stort sett tycks nationella nätverk och andra samarbeten vara lågt prioriterade vid svenska antropologiska institutioner/avdelningar. Bland annat anser bedömargruppen att det är oroväckande att svenska doktorander, som ska representera framtidens lektorer och professorer, endast i begränsad omfattning verkar vara orienterade i fråga om aktiviteter, profiler och kurser på andra svenska utbildningar. *Ett ökat samarbete mellan utbildningarna i Sverige, mer utbyte av studenter, ett förstärkt nationellt doktorandnätverk och organisering av nationella doktorandkurser (som i Danmark och Norge) kan vara en god förutsättning för att motverka denna tendens till isolering under de kommande åren.*

Bedömargruppens övriga reflektioner

Avsaknaden i Sverige av nätverk liknande de nationella ämnesråd som man har i Norge, ökar påtagligt risken för institutionell isolering. Bedömargruppen noterar att de begränsade nätverk som faktiskt finns mellan de svenska antropologiska institutionerna till övervägande del är informella och t.ex. baseras på förbindelser mellan en stor, central ”patron” och en mindre, mer perifer ”klient” (till exempel SU–LiU), där den förstnämnda förser den sistnämnda med personal och i viss utsträckning med studieplaner.

Om ett nationellt ämnesråd som också innefattar studenter inrättas kommer det att kunna öppna en ny arena för olika ämnespolitiska engagemang på nationell nivå. Det finns anledning att tro att ett svagt nationellt samarbete begränsar medvetandet om gemensamma utmaningar, vilket i sin tur gör det svårare att hävda sig på nationell nivå gentemot politiska beslut, förvaltning och arbetsmarknad.

Det finns dessutom anledning att för studenternas rättssäkerhet reflektera över de tänkbara konsekvenserna av den mycket höga graden av decentralise-

ring och institutionell autonomi inom svensk antropologi. Något som skulle kunna höja rättssäkerheten är en nationell standardisering av betygskrav. En sådan standardisering kan dessutom öka studenttrörligheten genom att det blir lättare att jämföra och att byta lärosäte. *Införandet av en mellaninstitutionell mekanism för att säkra gemensamma kriterier för utbildningskvalitet, bland annat "sakkunnigförfarande" genom att anlita externa examinatorer på utvalda kurser på alla nivåer, verkar således vara lämpligt.*

Informell

Det är bedömarens genomgående intryck att svenska antropologistudenter i mycket liten utsträckning är formellt organiserade. På flertalet utbildningar saknas aktiva student- eller doktorandföreningar, och det dagliga samarbetet mellan grund- och forskarstudenter är litet. Detta vägs delvis upp av att grundutbildningsstudenterna ofta möter undervisande doktorander, då alla utbildningar i lägre eller högre grad använder sig av doktorander i undervisningen.

Vidare är handledningen av grund- och forskarutbildningsstudenter i flera fall endast informellt organiserad. På vissa lärosäten arbetar man dock med att formalisera handledningen. E-postkontakter kompletterar de fysiska handledarmötena på grundutbildningsnivå och individuell handledning kompletteras med handledning i mindre grupper. Detta har effektiviserat handledningen i en situation där studenttrycket och lärarnas arbetsbörda under senare år har ökat. Samtidigt är det viktigt att betona att den individuella handledningen inte bör överges, då denna återkoppling är viktig för att guida studenterna i skrivandets konst.

I och med forskarutbildningsreformen från 1998 påbörjades arbetet med individuella studieplaner för alla forskarstuderande. De finns nu på papperet vid samtliga lärosäten, men det är bedömarens intryck att man vid de enskilda antropologiutbildningarna står inför utmaningen att också systematisera arbetet med de individuella studieplanerna för att därmed effektivisera handledningen och forskarutbildningen i stort.

Studentinflytande

Enligt högskolelagen har studenterna rätt att utöva inflytande över sin utbildning. Studenternas kunskap om möjligheterna till formellt inflytande i nämnder och beredande organ är dock ofta mycket begränsad. Det finns ett förvånansvärt litet intresse hos studenterna att utnyttja de goda möjligheter till inflytande som erbjuds. Det är således delvis upp till studenterna att bättre ta tillvara möjligheterna till inflytande, men uppmuntran från utbildningsledning och lärare är också viktig. *Det är av betydelse att de utbildningsansvariga medverkar till att alla studenter oavsett kurs eller nivå känner till vem som representerar dem och därmed kan utnyttja sin rätt att påverka utbildningen.*

Kursvärderingar (återkoppling från studenter på enskilda kurser) kan betraktas både som kvalitetssäkringsinstrument och instrument för studentinflytande. Högskolan har enligt högskoleförordningen skyldighet att genomföra och sammanställa kursvärderingar samt informera om resultaten och eventuella förändringar som de leder till. *På samtliga berörda utbildningar genomförs kursvärderingar på grundutbildningen mer eller mindre systematiskt. Någon konsekvent återkoppling av resultaten finns dock inte, vilket bör vara praxis.*

En öppen studiemiljö – fördelar och nackdelar

Lärare och ledning betonar ofta att principen om ”öppna dörrar” ska gälla vid utbildningen. Bedömargruppen menar att närheten samtidigt innebär att man är mer utelämnade åt varandra. Särskilt vid de större utbildningarna riskerar den informella miljön att främst gynna de studenter som bäst kan ta för sig. Bedömargruppen noterar att det informella inflytandet kan fungera som ett komplement till det formella, men kanske främst på de mindre utbildningarna som inte är större än att lärare och studenter känner varandra till namn och utseende. Bedömargruppen vill dock påpeka att det formella studentinflytandet är lika viktigt på små som på stora utbildningar.

Principen om ”öppna dörrar” innebär dessutom att lärarna nästan ständigt ska vara tillgängliga för studenterna, om inte fysiskt så åtminstone via e-post eller mobiltelefon. Detta är mycket uppskattat av studenterna, men för lärarna blir det en bidragande orsak till en stressad arbetssituation, och minskar utrymmet för en sammanhållen kompetensutveckling, t.ex. i form av forskning. Tillgängligheten berör därtill främst de lärare som sköter huvuddelen av grundutbildningen, och inte dem som är lediga från undervisningen för att forska. *En minskad tillgänglighet, genom att en till två dagar per vecka fick ägnas åt forsknings/skrivande, skulle troligen medföra en betydande skillnad i många anställdas forskningsresultat.*

Bedömargruppens övriga reflektioner

Problemen med informellt organiserade studiemiljöer är flera. Främst saknas institutionaliserade verktyg för inflytande, medbestämmande och konflikt-hantering. *För att förbättra studiemiljöerna föreslår bedömargruppen att samtliga utbildningar utvecklar, eller inför om det inte redan finns, arbetet med lokala ämnesråd. Dessa kan öka studenternas möjlighet till medbestämmande, liksom de kan främja studentsamarbetet och kontinuiteten mellan årskullar och studentgenerationer. I sådana råd kan studenterna odla intresset för ämnet, samtidigt som institutionerna/avdelningarna får en bättre bas för att rekrytera studenter till de högre utbildningsnivåerna (C- och D-nivå).*

Bedömargruppen anser också att lokala ämnesråd kan öka kontaktytan mellan studenter på grundutbildningsnivå och forskarutbildningsnivå, samtidigt som ämnesidentiteten och ämnesdjupet kan stärkas, inte minst i de tvärvetenskapliga miljöerna. Många lärosäten har börjat arbeta utåt i ambitionen att sprida kunskap om ämnet för att därmed rekrytera nya studenter, vilket

är bra. Men det är bedömargruppens intryck att utbildningarna också måste formalisera det inre arbetet, främst för att odla kontakten mellan de olika utbildningsnivåerna. Vid flera av platsbesöken diskuterades också möjligheterna med ett mentorssystem, där (arvoderade) magister- eller forskarstudenter kan fungera som mentorer och kontaktpersoner till grupper av nya studenter.

Tre utmaningar

Genomströmning

Forskarutbildningsreformen 98

Regeringen genomdrev 1998 en reform som innebar stora förändringar för forskarutbildningen i antropologi, även om reformen var en uppföljning av regler som infördes redan år 1969. Bakgrunden till 1998 års reform var att forskarstudier inom humaniora och samhällsvetenskap tenderade att dra ut på tiden (doktorander som höll på i mer än tio år var inte ovanligt). Genom krav på att lärosätena måste ha finansiering till lön eller bidrag för doktoranderna, begränsades tiden för forskarstudier till fyra år.

En omedelbar effekt av reformen var en minskning av antalet antagna doktorander. Potentiella doktorander har således avvisats med hänvisning till att finansiering för fyra år inte kunnat garanteras. En del direkta avarter har dock förekommit när man vid utbildningarna försökt förhålla sig till reformen. I något fall har doktorander i antropologi uppmanats att skriva kontrakt i vilka de lovar att aldrig ställa några finansiella anspråk på den institution/avdelning där de antagits. Sådana kontrakt är oacceptabla.

En viss osäkerhet har funnits om vad som gäller för de doktorander som antagits före reformen. Några lärosäten har skjutit till egna medel från central nivå för att göra det möjligt för doktorander att avsluta långdragna forskarstudier, eller på annat sätt hjälpa doktorander som kommit i en trängd situation mellan två system. Som en följd av detta har antalet disputationer inom ämnet ökat markant.

Behovet av nya riktlinjer

Samtidigt kan det konstateras att få etablerade forskare inom ämnet tror att det är möjligt att klara en forskarutbildning i antropologi på fyra år. Vid platsbesöken påpekade man att det i praktiken är orimligt att hinna med ett tillräckligt bra fältarbete inklusive språkstudier på fyra års forskarstudier. Vid några lärosäten sätts hopp till en begynnande Bologna-process. Förhoppningen är att magisterstudierna kan bli en bra förberedelse till avhandlingsarbetet, främst genom att fältarbetet kan inledas redan under grundutbildningen. Ett exempel är Stockholms universitet där institutionens lärare arbetar med en förestående anpassning av det svenska utbildningssystemet till Bologna-överenskommelsen, med magisterstudier i två år och forskarutbildning i tre år, direkt baserad på magisternivån. Denna anpassning innebär också en kommande urfasning av magisterkursen som den är utformad i dag. Men trots den ökade fördjupning före forskarutbildningen som ett Bologna-anpassat system inne-

bär, underströk Stockholmsinstitutionens forskningshandledare vid platsbesöket vikten av tid (tid till fältarbete, dess förberedelser och bearbetningsfaser), som den viktigaste resursen i en antropologisk forskarutbildning.

Doktorander antas i dag efter en ur internationellt perspektiv kort grundutbildning³, samtidigt som tanken är att de ska genomföra avhandlingsarbete och fältarbete på fyra år. Bedömargruppens intryck från platsbesöken är att det verkar finnas en diskrepans mellan å ena sidan de etablerade forskarnas syn på innehållet och formen för forskarutbildningen och avhandlingsarbetet, och å andra sidan de nyantagna doktorandernas mer diffusa uppfattning om den egna forskarutbildningen på fyra år. Den nya obligatoriska individuella studieplanen har t.ex. ännu inte vunnit genomslag överallt, utan betraktas med skepsis av många handledare. Intrycket är att studieplanen ibland mest anses vara en formalitet, medan handledningen reellt fungerar enligt gamla informella rutiner.

På vissa utbildningar har man klara riktlinjer som säger att en avhandlingsmonografi ska hållas omkring 160 sidor, samtidigt som det fortfarande är sällsynt att se avhandlingar under 250 sidor. Sidantalet kan givetvis inte vara ett generellt kriterium för avhandlingens kvalitet, men även om bedömargruppen anser att det är viktigt att avhandlingar inte blir för omfattande anser gruppen att 160-sidorsgränsen är oroande låg för en doktorsavhandling i monografiform.

En diskussion om vilka krav som kan ställas på en avhandling, och om det bör finnas en nedre gräns för en avhandlingens omfattning, bör föras på nationell nivå.

Bedömargruppens övriga reflektioner

Som redan nämnts, var forskarutbildningsreformen i flera avseenden nödvändig, främst av finansiella orsaker. Samtidigt har den blottlagt en rad problem som svensk antropologi nu brottas med. Bedömargruppen ser det som en risk att antropologins tradition av kvalitativa fältarbeten hotas. Flera lärosäten vittnade om att de numera uppmuntrar fältarbeten ”hemma”, dvs. i närområdet, ibland också enbart litteraturstudier i stället för fältstudier. Det blev dock inte klart för bedömargruppen vad utbildningsföreträdarna exakt menade med fältarbeten ”hemma”. Det är bedömargruppens intryck att man vid utbildningarna bör klargöra innehåll och form för ett antropologiskt fältarbete inom ramen för en fyraårig forskarutbildning, och också vad som specifikt menas med fältarbete ”hemma”. Likaså bör man i reformens kölvatten sätta upp riktlinjer och kriterier för metoder för det mer konventionella fältarbetet. *Bedömargruppen ser detta som en del av de handledande forskarnas ansvar. Utbildningarna bör med andra ord ta ett större ansvar för att göra fältarbetet genomförbart, både tidsmässigt och finansiellt. En del av detta innebär att arbetet med de individuella studieplanerna måste formaliseras.*

---

3. Grundläggande behörighet är minst 120 poängs högskoleutbildning. Särskild behörighet i antropologi är 60–80 poängs ämnesstudier (C–D-nivå).

De utbildningar som framgångsrikt uppmanar sina doktorander att söka löne- och reseanslag från externa organ (främst Sida/SAREC som har anslag för forskning i den så kallade tredje världen) har trots allt lyckats ganska väl med att behålla fältarbetet som en viktig ingrediens i forskarutbildningen. Bedömaregruppen noterar därför att extern finansiering har blivit alltmer nödvändig för ämnets utveckling och överlevnad.

Det vore positivt om de svenska utbildningarna samordnade sig nationellt för att bättre definiera och sätta upp kriterier för den svenska forskarutbildningen. Det är slutligen bedömaregruppens åsikt att en nationell samordning kan öka student- och doktorandmobiliteten i landet, vilket i sin tur kan göra svensk antropologi mer dynamisk.

Examensarbeten, C- och D-nivå

Det svenska examenssystemet innebär att studenterna i antropologi genomför examensarbeten, dvs. skriver uppsatser, på C- och D-nivå (de tredje och fjärde ämnesterminerna). Enligt lärosätens statistik finns en generell tendens att dessa kandidat- och magisterarbeten tar längre tid än vad som föreskrivs. Insatserna med att påskynda och effektivisera arbetet har dock sedan ett antal år ökat vid samtliga utbildningar, vilket ökat antalet studenter som blir klara inom fastställd tid. Förberedelserna påbörjas ofta tidigt under terminen och genomgående under terminen fram tills arbetet påbörjas återkommer sedan ytterligare förberedande undervisning.Handledningen sker därefter både i grupp och individuellt.

Att studenterna inte blir färdiga med sina examensarbeten i tid har flera orsaker. En anledning är givetvis att arbetet är självständigt, vilket ställer höga disciplinära krav på studenten. Men att uppsatserna har så stor betydelse för antagningen till forskarutbildningen är också väsentligt. C- och D-uppsatserna är av avgörande betydelse när man söker till forskarutbildningen i Sverige, medan det i t.ex. Norge främst läggs vikt vid kvaliteten i de sökandes projektbeskrivningar. Som en konsekvens av forskarutbildningsreformen 1998 och dess krav på full finansiering, har dock betydelsen av projektbeskrivningar ökat i Sverige.

I den utsträckning studenternas C- och D-uppsatser relaterar direkt till avhandlingsarbetet, är dessa uppsatser naturligtvis viktiga möjligheter för att genomföra forskarstudierna. Stipendier inom Sidas så kallade Minor Field Studies-program (MFS) möjliggör kortare fältarbeten (två till tre månader), som ger goda förutsättningar för att genomföra ett avhandlingsprojekt. Det är bedömaregruppens intryck att det Sida-finansierade MFS-programmet är viktigt för bevarandet och utvecklandet av ämnets identitet. MFS-programmet fungerar även som en viktig länk mellan grund- och forskarutbildningarna.

Det är dessutom generellt värdefullt att C- och D-studenter får erfarenhet av självständiga undersökningar (genom litteraturstudier eller kortare fältarbeten) och skriftlig analytisk avrapportering. Bedömaregruppen frågar sig dock om flertalet studenter efter bara två års ämnesstudier har tillräcklig grund för

att kunna genomföra ett självständigt avhandlingsarbete inom fyra år. *Bedö-
margruppen anser att svensk antropologi behöver initiera en nationell diskussion
kring kriterier och förutsättningar för den antropologiska utbildningen i landet.* Samtidigt frågar sig bedö-
margruppen om inte utbildningarnas interna krite-
rier för exempelvis betygssättning hindrar snarare än uppmuntrar den natio-
nella studentmobiliteten. I självvärderingarna framgår att man vid de olika
utbildningarna ställer ganska skilda krav på C- respektive D-uppsatsernas
längd och omfattning.

För institutionerna/avdelningarna ligger onekligen en stor utmaning i
handledningen av enskilda C- och D-studenter, något som inte minst aktua-
liserar problemet med tillgången till forskningsmässigt engagerade och erfarna
lärare. Dessa utmaningar finns, efter reformen, även på forskarutbildningen.

Generationsskifte

Alla de fyra mer etablerade antropologiska institutionerna/avdelningarna
präglas i dag, liksom högskolan generellt, av en generation som anställdes
på 1970-talet och som under de närmaste 5–10 åren kommer att pensioneras.
Samtidigt har ett relativt stort antal antropologer disputerat de senaste åren.
De nydisputerade finner det emellertid svårt att få anställning inom hög-
skolan, samtidigt som ”mellangenerationen” (35–50-åringar) utgör en ganska
liten grupp vid alla lärosäten utom vid Högskolan Dalarna och Linköpings
universitet.

Generationsskiftet är således en av de allra viktigaste utmaningarna för
svensk antropologi. Gruppen av seniora lärare kommer att behöva ersättas
inom relativt kort tid för att säkerställa vitalitet och fortsatt utveckling av
ämnesmiljöerna. Ett lyckat generationsskifte kommer att bevara och stärka
den svenska antropologins kvalitet, internationella anseende och populari-
tet som ämne. Generationsskiftet kan också innebära positiva effekter ur ett
jämföringsperspektiv, till exempel fler kvinnliga lärare vilket bättre skulle
återspegla fördelningen mellan könen på grund- och forskarutbildning.

Vid Göteborgs universitet finns ett generationsskiftesprogram, vilket är po-
sitivt. Allmänt menar dock bedö-
margruppen att generationsskiftet kan häm-
mas av den låga geografiska rörligheten mellan lärosätena och den relativt hie-
rarkiska organisationen på de flesta av institutionerna/avdelningarna. I stället
för att skapa möjligheter till en bred nationell (och internationell) rekrytering
av dem som ska definiera svensk antropologi i framtiden kan bristen på rörlig-
het gynna internrekrytering då den äldre gruppen ska ersättas.

Studenter i en förändringstid

Den svenska högskolan har under den senaste tioårsperioden genomgått en
kraftig utbyggnad. Ett förändrat finansieringssystem har samtidigt ökat inci-

tamenten att anta och examinera studenter. Effekten är att antalet studenter i högskoleutbildning har ökat.

För grundutbildningen i antropologi har expansionen först och främst inneburit en ökning av studentantalet på A- och B-nivå. Antropologin har blivit ett vanligt och omtyckt komplement till andra utbildningar. Ämnet upplevs som spännande, brett och allmänbildande.

I förhållande till antalet studenter på A- och B-nivå är det relativt få som fortsätter på C- och D-nivå. Bedömargruppens intryck är att studenterna inte tycks se någon självklar användning av vidare studier i ämnet. Det verkar i huvudsak finnas två anledningar till detta. För det första har studenterna svårt att se vilken fördel en examen i antropologi ska ge dem på arbetsmarknaden och för det andra uppfattas det på många håll som svårt att antas till forskarutbildning vid universiteten.

Att behålla de studenter som inte i första hand är inriktade på forskning är en utmaning för lärosätena. Strategier för att få fler studenter att läsa vidare på och slutföra C- och D-nivåerna inom grundutbildningen behövs således. Studenterna önskar tydligare vägledning, både när det gäller vilka möjligheter till vidare utbildning som erbjuds och hur de genom sin utbildning ska profilera sig på arbetsmarknaden. En sådan vägledning skulle stärka deras identitet som antropologer. Initiativ i den här riktningen har redan tagits vid flera lärosäten. För att i högre grad locka studenter att fortsätta sina studier fram till en examen i antropologi bör dock de utbildningsansvariga tydligare konkretisera utbildningens praktiska betydelse.

Om utbildningarna ska profilera sig gentemot arbetsmarknaden krävs ett ökat samarbete med det omgivande samhället. En marknadsföring av ämnet skulle förmodligen också stärkas av ett strukturerat samarbete mellan utbildningarna.

Heterogen studentgrupp

Utbyggnaden av den svenska högskoleutbildningen under den senaste tioårsperioden har inneburit att studentgruppen har blivit mer heterogen.

En ökad konkurrens mellan lärosätena om studenterna har samtidigt medfört att man under de senaste åren märkt av en viss nedgång i antalet sökande inom flera ämnen. Detta gäller dock inte i så stor utsträckning antropologi, som tills nyligen allmänt lyckats fylla sina studieplatser. För att motverka en eventuell nedgång i antalet studenter har man vid ett par utbildningar genomfört marknadsföringskampanjer bland annat riktade mot gymnasieelever.

En effekt av utbyggnaden av den högre utbildningen är att antalet nybörjare, dvs. studenter utan tidigare erfarenhet av högskolestudier, har ökat. För antropologiutbildningarna har detta inneburit nya förväntningar och krav. Det konstateras vid majoriteten av lärosätena att nybörjarnas kunskaper blivit, om inte generellt sämre, så åtminstone mycket mer varierade. De studenter som tillkommit vill ofta ha en snabb introduktion i ämnet, gärna med konkreta och tillämpliga exempel utifrån deras egen livserfarenhet och livssituation.

En mindre akademiskt homogen studentgrupp har också medfört att studenterna ställer ökade krav på att lärarna ska vara tillgängliga för att ge studenterna stöd, råd och extra studiehjälp. Förbättrad vägledning i skrivteknik tidigt i utbildningen är ett önskemål hos studenterna.

Möjliga stödformer som diskuterades vid ett par av platsbesöken är så kallade skrivstugor, dit studenter kan gå för att få kontinuerlig hjälp med att utveckla sin skrivförmåga. Ytterligare en pedagogisk stödform är att studenterna delas in i studiegrupper, som t.ex. diskuterar och formulerar antropologiska problem med anslutning till ett valt tema och sedan lämnar in skriftliga inlämningsuppgifter och en avslutande PM. Dessa grupper får stöd av en amanuens, eller studentmentor, vanligen en D-student, i förseminarier där man också diskuterar studieteknik, PM-skrivande, etc.

Internationalisering av svensk antropologi och tre internationella jämförelser

Internationaliseringen av svensk antropologi har ökat betydligt sedan mitten av 1980-talet. Flera institutioner/avdelningar har ett antal mer eller mindre formella samarbeten med en rad institutioner i Europa, Afrika och Asien. Dessa omfattar bland annat kortare studentutbyten, deltagande i konferenser och besök av utländska forskare på svenska institutioner som gästföreläsare eller gästprofessorer. Intensiteten i sådana internationella kontakter är i hög grad beroende av de nätverk som har etablerats av professorn och andra seniora forskare på institutionen/avdelningen. Exempelvis har Stockholm många förbindelser med amerikansk antropologi, och Lund har starka relationer till USA samt Frankrike via deltidsanställning av en professor i Paris. Uppsala har starka band till Ryssland samt till både USA och Storbritannien via forskarmiljön "Living Beyond Conflict". Göteborg redovisar bland annat internationella kontakter med universitet i USA, Peru, Vietnam, Malaysia, Filippinerna och Skottland.

Bedömargruppen har gjort tre observationer och lämnar följande rekommendationer för att ytterligare stärka svensk antropologis internationella profil:

Dags att avskaffa interna publikations- och monografiserier?

Svensk antropologi representeras idag internationellt av några få, mycket kända och framträdande personer, medan många lektors/docenters internationella profil är mera blygsam, särskilt i fråga om att medverka i böcker på akademiska förlag i utlandet och i de tongivande tidskrifterna inom disciplinen. Denna situation återspeglas i den mycket "topptunga" forskningsproduktionen som omtalats tidigare men beror också på traditionen att publicera på egna förlag och i lokala skriftserier (monografier) på de fyra äldsta institutionerna/avdelningarna. Dessa monografiserier och andra interna publikationer finns på svenska men också i ökande grad på engelska. Flera institutioner anser att dessa serier, som distribueras internationellt av Almquist och Wiksell, är en central del av deras internationella profil när de publiceras på engelska, och serierna har utan tvekan bidragit till en spridning av den svenska antropologins resultat och karaktär. Emellertid kan man fråga sig om sådana skriftserier – som i första hand säljs till större forskningsbibliotek och till särskilt intresserade experter och antropologiska kollegor – verkligen är till fördel för svenska antropologers internationella synlighet. Betyder sådana serier att svenska antropologer känner mindre för att skriva bredare upplagda och mer användbara böcker, som inlägg i internationella debatter, eller att de tar färre initiativ till att publicera avhandlingsresultaten i profilerade artiklar?

Argument som dessa har i Storbritannien och USA varit avgörande för att avskaffa interna publikationsserier vid de flesta universiteten.

Bör man omarbeta de bästa avhandlingarna till böcker som kan ges ut på internationella universitetsförlag? Ska monografiserierna i första hand inrikta sig på en nationell och i vissa fall skandinavisk publik? Dessa frågor bör diskuteras på respektive institution under kommande år.

Ökad internationell publicering

Flertalet doktorsavhandlingar skrivs på engelska och majoriteten doktorander deltar under doktorandutbildningen i flera internationella konferenser, främst i Europa. Vid dessa tillfällen presenterar de flesta doktorander sina vetenskapliga uppsatser, men dessa bearbetas endast i enstaka fall till artiklar i internationella tidskrifter eller blir bidrag till antologier. Detta är ett område som med fördel skulle kunna utvecklas, eftersom utarbetande av internationellt publicerbara artiklar måste anses vara en central del av doktorandutbildningen. Givetvis skulle detta kräva en extra insats av handledarna, t.ex. i form av mer intensiva diskussioner och ett ökat deltagande i forskningsseminarier på institutionerna/avdelningarna, men vinsten kunde bli att svenska antropologer förbereds för en mer internationell karriär och större synlighet i internationella debatter.

Ökat internationellt utbyte

Ett mer intensivt internationaliseringsprogram, som uppmuntrar studenter till studievistelse under halva eller hela år på utländska institutioner, har haft betydande effekt på yngre antropologer i Danmark och skulle på sikt kunna övertäckas även i Sverige. Nya initiativ, exempelvis ett direktiv om sex månaders utlandsvistelse under doktorandutbildningen, är ett steg i rätt riktning. Ett större antal doktorandkurser på engelska med internationella forskare, till exempel "Researcher Training Seminars" som i Danmark (se nedan) skulle också kunna utveckla doktorandutbildningen i Sverige.

Svensk antropologi jämförd med norsk

Det finns avsevärda skillnader mellan antropologin i Norge och i Sverige när det gäller nivåindelning och utbildningens längd, graden av nationellt samarbete samt ämnesmiljöernas storlek och organisation. Samtidigt medför den så kallade Kvalitetsreformen inom norsk högre utbildning från år 2003 att svenska företeelser också gäller i Norge, bland annat resultatbaserad finansiering och ett ökat användande av tillfälligt anställda lektorer utan tid för forskning i tjänsten.

Norge har många sökande till utbildningar i socialantropologi. Var och en av de fyra universitetsinstitutionerna (Oslo, Bergen, Trondheim, Tromsø) har flera hundra studenter på lägre och högre nivå (t.ex. ca 900 i Oslo, ca 600 i Bergen år 2003). Det sammanlagda antalet doktorander i landet uppgår alltid

till 60–70; de allra flesta antas med stipendier på tre eller fyra år. De fyra institutionerna deltar i ett kontinuerligt samarbete genom Nationella ämnesrådet för socialantropologi (Nasjonale fagråd for sosialantropologi).

Utbildningens struktur: Betydelsen av studier på masternivå

I Norge är grundutbildningen i antropologi begränsad till 1,5 år av en total studielängd på 3 (tidigare 4) år till första examen. Norska studenter på grundnivå har inte haft lika stor arbetsbörda och läsmängd per termin som svenska studenter, men detta ändras från 2003 i och med Kvalitetsreformen, som medför en mer intensiv undervisning med regelbunden inlämning av skriftliga arbeten. Kvalitetsreformen innebär en tydlig anpassning till Bologna-överenskommelsen.

Med 1,5 års studier på grundnivå (bachelor-nivå motsvarande svensk kandidatnivå) i antropologi som utgångspunkt, finns det sedan möjlighet till ytterligare 2 års fördjupning i ett eget forskningsprojekt som baseras på fältstudier. Det resulterar i sin tur i en norsk masterexamen med antropologi som huvudämne. Rekryteringen till norska forskarutbildningsprogram sker alltså efter totalt 3,5 års studier i antropologi, inbegripet självständiga fältstudier i hem- eller utlandet (fastställt till sex månader) och en masteruppsats på 100–150 sidor. Doktoranden uppmantras att bygga på sin masteruppsats, särskilt om den inkluderar fältstudier, vilket då är fördelaktigt, inte minst om särskild språkkunskap krävs.

I jämförelse med Sverige har norska forskarstuderande därmed en tyngre ämnesmässig grund, något som gör det lättare att disputera inom en given tidsram på fyra år, där en fjärdedel av tiden ägnas åt tjänstgöring vid institutionen.

Egalitära institutioner och forskningsbaserad undervisning

Antalet fast anställda lärare på de fyra institutionerna varierar från femton (Oslo och Bergen) till sju (Tromsø). Med få undantag har samtliga disputerat, och i Oslo och Bergen har flertalet av de anställda professorskompetens (som i Norge också innebär professorslön). Norsk antropologi präglas inte i någon större utsträckning av de interna institutionshierarkier och långvariga tjänstledighetsperioder som kännetecknar flera svenska miljöer. Det är ingen skillnad mellan arbetsuppgifterna för de fast anställda befattningskategorierna professor och försteamanuens. Samtliga fast anställda lärare har en fastställd forskningstid på 50 procent av tjänsten, de får sin lön från samma budget samt undervisar och handleder på alla nivåer från grundkurs till forskarutbildning. Generellt kan man säga att tjänster med hög andel forskningstid är en viktig förutsättning för att den klassiska fältstudiebaserade grundforskningen inom norsk antropologi ska kunna föras vidare på bred front.

På samma sätt som i exempelvis Storbritannien, men till skillnad från Sverige, finns det få möjligheter för fast anställda att tillbringa längre tjänstledighetsperioder utanför institutionen för att bedriva egen forskning. Norska

studenter på alla nivåer undervisas därmed av aktiva forskare i högre grad än vad som förefaller vara fallet i Sverige. Forskningsbaserad undervisning och de norska antropologiska institutionernas flitiga deltagande på internationella akademiska arenor, tillämpad socialpolitisk och biståndsinriktad forskning och samhällsdebatt ger studenterna kontakt med antropologins olika tillämpningsområden. Norska studenter på masternivå och forskarstudierande ger uttryck för en mycket högre medvetenhet om arbetsmöjligheter efter avslutad utbildning än sina svenska kolleger.

Det är sannolikt att möjligheter till högre kontinuerlig forskningsaktivitet bland svenska lärare i antropologi kan resultera i en liknande situation.

Nationellt samarbete

Till skillnad från Sverige, där den enskilda institutionen har ett starkt självstyre, har norsk antropologi ett brett institutionaliserat samarbete mellan alla de fyra institutionerna genom förekomsten av ett nationellt ämnesråd för socialantropologi. Samtliga universitetsämnen har liknande ämnesråd, som består av prefekter vid universitetsinstitutionerna och representanter för studenter och administrativ personal. Det nationella ämnesrådet för socialantropologi behandlar viktiga ämnesrelaterade ärenden i syfte att skapa nationellt samordnade system där de enskilda institutionernas särprägel bevaras.

Ämnesrådet har framför allt haft betydelse som samordnande organ i samband med att en ny studiestruktur infördes genom Kvalitetsreformen. Det har också behandlat och utvecklat nationella kriterier för betygssättning. Rådet säkerställer att det finns utrymme i de planer som beskriver studierna för fältstudier, organiserar utväxling av externa examinatorer och ansvarar för att studenter som byter universitet har möjlighet att överföra studiepoäng. Det finns en ambition att norska forskarstudierande ska erbjudas nationella forskarkurser där ansvaret roterar mellan institutionerna; detta kommer att utvecklas ytterligare i och med den nära förestående etableringen av forskarskolor i socialantropologi.

Svensk antropologi jämförd med dansk

Antropologi är ett mycket större och mera konsoliderat ämne i Sverige än i Danmark. Även om de två institutionerna i Köpenhamn respektive Århus var för sig är större än många svenska institutioner, är deras internationella anseende och rykte inte detsamma som t.ex. Stockholms eller Uppsalas. Detta beror delvis på dansk antropologis relativt sena internationalisering jämfört med svensk (och i synnerhet norsk) och frånvaro av de internationella "stjärnskott" som i hög grad har profilerat svensk antropologi – inte minst i forskning kring transnationalism och globalisering. Antropologi i Danmark skiljer sig från Sverige på två punkter: utbildningens längd och struktur samt ämnets internationella profil.

Utbildningens struktur

Den danska antropologiutbildningen förutsätts vara ett heltidsstudium på 5,5 år, alltså avsevärt längre än i Sverige. Utbildningens komplexitet och specialiseringsgrad ligger på en klart högre nivå än i Sverige, även om arbetsbördan och mängden kurslitteratur inte nödvändigtvis är så stor per termin, om man jämför med den svenska mer komprimerade studiegången.

En dansk forskarutbildningsreform gjorde att de forskarstuderande blev skyldiga att utarbeta en studieplan och att skriva kontrakt med respektive institution samt att delta i en rad intensiva forskarseminarier eller konferenser under forskarutbildningens gång. Ett av de mest positiva resultaten av detta blev en stor mängd "Researcher Training Seminars" – veckolånga och intensiva seminarier, där de forskarstuderande från olika institutioner och samhällsvetenskapliga discipliner i både Danmark, resten av Skandinavien och Europa mötte internationella forskare och diskuterade deras arbete, metodologi etc. Seminarierna har bidragit till en högre grad av samarbete bland institutioner och ämnesområden och har gett de forskarstuderande möjligheter att skapa nätverk utanför de egna institutionella ramarna. Flertalet av dessa seminarier har getts på engelska, och detta har medverkat till att stärka både den muntliga och skriftliga kompetensen i engelska bland forskarstuderande.

Stärkt internationalisering

Dansk antropologis rejäla grundutbildning och teoretiskt avancerade överbyggnad har inte med självklarhet resulterat i en hög internationell profil, såsom i Norge eller Sverige. Dansk antropologi har, speciellt i Köpenhamn, utvecklat en påtaglig tendens i riktning mot lokal antropologi, medicinsk antropologi samt en ganska pregnant teoretisk profil. Fortfarande pågår emellertid en angelägen forskningsverksamhet kring särskilt det östliga och sydliga Afrika samt i mindre grad Syd- och Sydostasien och Latinamerika.

Inte förrän på 1980-talets slut påbörjade dansk antropologi ett mera systematiskt engagemang för biståndssystemet, mänskliga rättigheter, migrationsproblem och minoritetsgrupper. Antropologiska avhandlingar började samtidigt gradvis att skrivas på engelska, medan danskan förlorade terräng som meriterande publiceringsspråk. Intresset för att studera danska problemställningar medverkade dock till att hålla en omfattande antropologisk debatt vid liv på danska. Genom denna forskning kom antropologerna att engagera sig mer i minoritetsfrågor, och de blev viktigare i den offentliga debatten.

Ett mycket stort antal sökande, speciellt till antropologi i Köpenhamn, har gjort antropologistudiet till ett "elit-studium" med många utomordentligt duktiga studenter, som ofta har tillbringat en eller flera terminer vid utländska universitet. Danska forskarstuderande har i stor utsträckning utnyttjat de möjligheter som den danska forskarutbildningsreformen innebar genom att vistas en del av sin doktorandperiod vid ett utländskt universitet. Det är dock typiskt att den orientering mot Norden som kännetecknade tidigare år-

tionens internationaliseringssträvanden, nu har avlösts av en nästan ensidig orientering mot USA och Storbritannien.

Svensk antropologi jämförd med brittisk

Skillnaderna i storlek, tradition och mångfald mellan Sverige och Storbritannien är stora, vilket försvårar direkta jämförelser. Det brittiska systemet har under de senaste årtiondena blivit utsatt för ett antal massiva nedskärningar, en kraftigt ökande arbetsbörda och, inte minst, en "audit culture" (dvs. gransknings- och utvärderingskultur). Det har skapat ett direkt samband mellan "performance" (dvs. resultat i form av publikationer, student- och doktorandproduktion) och storleken på den offentliga finansieringen av den enskilda institutionen. Mot bakgrund av att Storbritannien utgör en viktig modell för många andra länder i Europa, inklusive Sverige, kan det dock vara instruktivt att kort beskriva fyra drag i den brittiska antropologins utveckling som kan vara relevanta för de svenska institutionerna/avdelningarna.

Regelbunden utvärdering

Den omstridda Research Assessment Exercise (RAE), som innebär att de enskilda institutionernas forskningsresultat mäts och utvärderas vart femte år och tilldelas poäng från 0 till 5, som i sin tur styr resursstilldelningen, har haft en mängd effekter. Frekvensen av publikationer har utan tvekan ökat dramatiskt och ledningen för de enskilda institutionerna är mycket motiverade att skapa möjlighet för alla medarbetares kompetens- och forskningsutveckling. En medarbetares brist på publikationer medverkar till att sänka nivån för alla inom detta system. Trots en del absurditeter i själva sättet för granskningsverksamheten har det dock bidragit till att skapa en mera produktiv, men också mera differentierad akademisk kultur. Systemet har medfört en högre grad av mobilitet, speciellt bland högproducerande forskare och lovande nydisputerade, vilka båda är mycket efterfrågade.

En ökad konkurrens

Denna mer konkurrenspräglade kultur medför att studentmisslyckanden på forskarutbildningsnivå blir en kollektiv belastning. Eftersom det centrala forskningsrådet för samhällsvetenskaperna (ESRC) håller inne med nya forskarutbildningsstipendier om forskarstudenterna överskrider tidsfristen eller inte genomför sina forskarstudier, kan det få negativa effekter för finansieringen av den kommande perioden. Detta får den positiva följderna att handledare och institution lägger mera vikt vid bra och grundlig handledning. De negativa effekterna är dels att det inte lämnas något utrymme för en viss felmarginal för vare sig studenter eller lärare, dels att forskarstudenter, som i övrigt får antas vara människor med gott omdöme och ansvarskänsla, i viss mån omyndigförklaras.

Nedskärningar men ökad genomströmning

Reformen av forskarutbildningen i riktning mot mera koncentrerade utbildningar med fyra års full finansiering har haft både negativa och positiva effekter. På den negativa sidan finns nedskärningen av fältarbetsperioden till tolv månader, även om det råder som finansierar forskning ofta finansierar sex till tolv månader ytterligare för språkträning. I kombination med en relativt kort period för att skriva avhandlingen har detta resulterat i mera fokuserade, men också mindre komplexa och ambitiösa, avhandlingar. På den positiva sidan kan nämnas att genomströmningen har ökat mycket. Flertalet brittiska doktorander genomför verkligen sina studier på omkring fem till sex år.

Externa examinatorer

Brittisk antropologi präglas av en relativt stor konsensus omkring ämnets utformning och standarderna för bra och dåliga prestationer. Denna relativa konsensus återges i det så kallade "external examiner"-systemet, som baseras på "peer-review", dvs. expertgranskning eller ämnessakkunnigförfarande. Vartannat eller vart tredje år utser varje utbildning en extern examiner bland respekterade kollegor. Man utser ofta en till grund- och en till doktorandnivå. Deras respektive uppgift är att varje år gå igenom ett representativt urval tentor och uppsatser och att avgöra tvister om betygsnivån för enskilda prov samt att delta i bedömningen av de särskilt bra och de särskilt dåliga tentorna och uppsatserna.

Extern examinering görs två gånger per år, är ett relativt billigt och obyråkratiskt sätt att arbeta, och tillförsäkrar en relativt hög grad av stadga och sammanhang i såväl kursutbud (som examinatorn också inbjuds att bedöma och värdera) som i betygssättning. Ett sådant system skulle med fördel kunna övervägas vid svenska lärosäten, där just frånvaron av nationella standarder tycks vara ett generellt problem.

